

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»**

**Спеціальність 035 «Філологія»
Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська»**

***Актуалізація метафор і метонімії
у промовах Вінстона Черчилля: перекладацький аспект***

Допущено до захисту «__» _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології ____ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконав:
студ. групи ПР.м-92
Шишкін Максим Ігорович

Науковий керівник:
канд. філол. наук
Черник Марина Володимирівна

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОРИ Й МЕТОНІМІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	6
1.1. Основи дослідження метафори й метонімії в лінгвістиці	6
1.1.1. Основні підходи до вивчення метафори	8
1.1.2. Основні підходи до вивчення метонімії.....	15
1.2. Особливості перекладу метафори й метонімії в політичному дискурсі ..	18
РОЗДІЛ 2 АКТУАЛІЗАЦІЯ МЕТАФОР І МЕТОНІМІЙ У ПРОМОВАХ В. ЧЕРЧИЛЛЯ	24
2.1. Образність промов В. Черчилля	24
2.2. Метафоризація промов В. Черчилля	26
2.3. Метонімії у промовах В. Черчилля	28
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР І МЕТОНІМІЙ У ПРОМОВАХ В. ЧЕРЧИЛЛЯ	33
3.1. Стратегії перекладу метафор у промовах В. Черчилля	33
3.2. Стратегії перекладу метонімії у промовах В. Черчилля	48
3.3. Застосування метафор та метонімії з промов В. Черчилля у завданнях з практики перекладу англійської мови	54
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
РЕЗЮМЕ.....	66

ВСТУП

У наші часи ретельно розроблені класифікації стилістичних засобів (тропів) привертають все менше уваги дослідників, на перший план виходять теорії метафори та метонімії, що пропонують по-новому поглянути на ці поняття. Провідними підходами в дослідженні метафори й метонімії є семантичний та когнітивний. Кожен з них пропонує свої переваги для аналізу. У роботі робиться спроба поєднати обидва підходи. Ці теорії тісно взаємопов'язані й доповнюють одна одну.

Когнітивний підхід видається більш широким і загальним і дозволяє виявити відмінності у культурах та способах концептуалізації дійсності, дає можливість розглянути метафору та метонімію як базові механізми побудови тропів, а також говорити про особливості окремої мовної особистості. Семантичний підхід дає можливість глибше проникнути в суть процесу метафоризації та метонімізації на рівні знаків і проаналізувати, як взаємодіють елементи метафори в конкретній групі метафор та інших стилістичних засобах. Що стосується метонімії, семантичний підхід пропонує найбільш оптимальні методи аналізу у порівнянні з когнітивним, який залишається тісно пов'язаним з інтуїцією.

У політичному дискурсі метафора та метонімія можуть виступати у ролі вагомого риторичного засобу, створюючи вираженість та легкість сприйняття образності. Промови Черчилля представляють собою сферу для досліджень стилістичних засобів, а використання нових концепцій дозволяє виявити особливості, властиві ораторському мистецтву В. Черчилля.

Вивченням актуалізації досліджуваного питання займалися як вітчизняні, так і закордонні вчені. У фокусі уваги опинялися особливості функціонування політичного дискурсу в працях таких дослідників, як Т. Н. Ващук, Д. М. Каліщук, О. М. Медвідь, П. Чілтон [5; 9; 11; 25]. Питанням реалізації лексико-семантичного й стилістичного потенціалу мови присвячені праці С. О. Швачко, О. А. Шуменко, М. В. Черник [18; 14; 13].

Основні аспекти актуалізації, класифікації та інтерпретації метафор і метонімії подані в дослідженнях Дж. Лакоффа, М. Блека; В. Крофта; Р. Дірвена; Л. Ю. Ігнатенко, Дж. Грейді [43; 21; 26; 29; 34; 8].

Тема роботи передбачає розгляд проблем при перекладі стилістичних засобів, в основі яких лежить метафора чи метонімія. Поєднання класичного та когнітивного підходу дозволяє під новим кутом зору поглянути на перекладознавчі проблеми.

Сучасні перекладацькі класифікації часом суперечливі та досить умовні, як це визнають самі науковці. Єдиних принципів перекладу метафор та метонімії не існує, але можливе виявлення певних перекладацьких стратегій, які за конкретних умов можуть виявитися корисними. Цим обумовлена необхідність продовження досліджень у даному напрямку.

Актуальність роботи полягає у тому, що у ній використовується як семантичний, так і когнітивний підхід для аналізу метафор та метонімії у промовах В. Черчилля та проблеми, що можуть виникнути при перекладі.

Об'єктом дослідження є стилістичні засоби, що ґрунтувалися на метафорі та метонімії.

Предметом дослідження є особливості використання цих стилістичних засобів у промовах Черчилля та проблематика їх перекладу.

До **матеріалу дослідження** увійшли метафори із промов В. Черчилля із 1838 по 1946 рік.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей ораторського мистецтва В. Черчилля і розгляді проблем перекладу стилістичних засобів із позицій когнітивної лінгвістики та семантики, а також визначенні основних перекладацьких проблем та стратегій їх вирішення.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) порівняти семантичний та когнітивний підходи до визначення, виділення та класифікації метафор й метонімії;
- 2) виявити особливості вживання метафор та метонімії у політичному дискурсі;

3) провести когнітивно-дискурсивний аналіз заснованих на метафорі та метонімії тропів у промовах В. Черчилля;

4) виділити основні стратегії для вирішення проблем, що виникають при перекладі зазначених стилістичних засобів та стратегії їх вирішення;

5) систематизувати отримані результати.

У цій роботі використана у комплексному поєднанні низка **методів**: контрастивний перекладознавчий аналіз, елементи контекстуального аналізу, метод суцільної вибірки, метод словникових дефініцій.

Наукова новизна одержаних результатів та висновків полягає у тому, що в англійській мові, спираючись на політичні промови В. Черчилля, досліджено мовні засоби вираження тактик метафори та метонімії, а також особливості збереження смислового навантаження при перекладі метафор та метонімії із мови оригіналу. Отримані результати дозволяють прогнозувати подальше лексико-семантичне навантаження промов політика.

Теоретичне значення роботи пов'язане із виділенням набору лінгвістичних засобів (метафори та метонімії), які застосовуються у політичному дискурсі, що містять ознаки аргументації. Отримані результати сприяють розумінню мовленнєвих механізмів впливу політичного дискурсу на суспільство, які можуть бути використані у подальшому дослідженні проблеми засобів впливу на аудиторію під час політичних виступів.

Практичне значення роботи полягає у тому, що матеріали та результати дослідження можуть бути використані при розробці теоретичних курсів із соціолінгвістики для факультетів іноземних мов, журналістики, суспільно-політичних наук у вищих навчальних закладах, а також у практичній діяльності перекладача для вирішення проблем, які пов'язані не лише із передачею змісту, але зі збереженням сили впливу на аудиторію при перекладі політичного дискурсу.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи складають 65 сторінок, загальний обсяг роботи – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАФОРИ Й МЕТОНІМІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Основи дослідження метафори й метонімії в лінгвістиці

Джерела сучасної політичної лінгвістики із урахуванням метафори та метонімії можна виявити вже у стародавній риторичі: проблемами політичної красномовності активно займалися вже в Античній Греції та Римі, однак ця тенденція зупинилась на багато століть. Вивчення політичної комунікації виявляється необхідним аспектом перш за все у демократичних країнах, а тому певні відповідні наукові роботи знову почали досліджувати лише разом із розвитком демократії у Західній Європі та Північній Америці [32, с. 41].

В основі більшості вітчизняних та закордонних публікацій, що стосуються вивченню питання теорії та практики дослідження політичної метафори та метонімії з'являється уподібнення сучасних ідей про політичну метафору та метонімію із теорією концептуальної політичної метафори та метонімії, створеної Дж. Лакоффом та М. Джонсоном. Вже на початку минулого століття висловлювалися припущення стосовно того, що метафора здатна надавати спосіб осмислення політичної реальності [28, с. 37].

Серед засновників сучасної політичної лінгвістики називають також Гарольда Лассвелла, який виділив тісний взаємозв'язок між стилем політичної промови та політичним режимом, що панує у певній країні. На думку Г. Лассвелла, дискурс політиків-демократів дуже близький до дискурсу виборців, яким адресовано звернення, у той час як недемократичні політики прагнуть до переваги та дистанціювання від простих представників суспільства, що неминуче знаходить відображення у стилістичних особливостях (включаючи метафори та метонімії) політичної мови влади [45, с. 68].

Сучасна теорія політичної метафори з'явилась на перетині двох, не взаємопов'язаних наукових сфер: політичної лінгвістики та теорії метафори і метонімії. Так сталося, що певні науковці шукали дієві методи. Тому результатом цих пошуків, стало об'єднання існуючих здобутків усіх науковців, що так чи інакше працювали у цьому напрямку.

У лінгвістичних дослідженнях теорія метафор та метонімії має тенденцію до експансії в межах стилістичного аналізу й до денотації принципів, що лежать у їх основі. Завданням стилістичного аналізу є не лише виявлення тропів, а вивчення їхнього загального механізму дії [7, с. 30]. У зв'язку із цим актуальним є зосередження на теорії концептуальної метонімії та метафори. Слід зазначити, що багато положень когнітивної лінгвістики пересікаються із класичними семантичними підходами, що не зменшує важливість та результативність певних теорій, що мають розвиток у межах когнітивістики [6, с. 20; 7, с. 40].

Це дослідження не є у повному вигляді когнітивним, однак варто звернутися до теорії концептуальної метафори та метонімії задля аналізу тропів та перекладознавчих проблем, оскільки, дані теорії дозволяють не тільки денотувати вагомні особливості стилю спікера та взаємозв'язок засобів вираження, але і провести аналіз проблеми перекладу із нової точки зору.

Відомий той факт, що метонімія та метафора – це загалом різні тропи, однак теж не піддається критиці той факт, що не завжди зрозуміло, яку класифікацію їм надати. У метонімії експліцитна основа або іншими словами джерело та імпліцитна основа або іншими словами ціль, об'єднуються у референціальну складову, тоді як у метафорі джерело заміщується метою [27, с. 86]. Із цього випливає, що експліцитна складова у метафорі відкидає свою референцію та конвенціональну складову, а у метонімії конвенціональна основа залишається на тому ж місці, але втрачається референціальна складова, оскільки вона є частиною модифікатора імпліцитної частини. Роль експліцитної частини у метафорі полягає у збереженні ознак, деякі із яких виражають ціль. А ознака, що висвітлюється експліцитною складовою у

метонімії, перетинаються із метою. Метафоричне джерело лише частково перегукується із метою [25, с. 71]. Найважливішим компонентом метафоричної інтерпретації є вибір певної ознаки, при якому інтерпретатор залучає безліч знань про джерело, які співвідносилися б із даним контекстом. Обрану ознаку відокремлюють від джерела та використовують із метою, збільшуючи зміст та створюючи щось зовсім нове [53, с. 140].

Особливі риси метафор полягають у тому, що вони можуть зробити теми, як «Життя – це мандрівка». [1, с. 27] Б. Уоррен описує цю особливість як метафоричне джерело, що має власника цих певних ознак. Одне й теж саме джерело може використовуватись для вираження різних ознак однієї цілі у різних контекстах. [47, с. 34]

Таким чином можна зробити висновок, що метафори та метонімії не коректно відносити до однієї групи, бо враховуючи вище наведену інформацію, впливає, що це різні тропи. Прикладом може слугувати спосіб творення їх експліцитних та імпліцитних основ.

1.1.1. Основні підходи до вивчення метафори

У наші часи існують багато підходів до визначення поняття метафори. Найбільш сучасним є підхід із позицій когнітивістики, яка активно розвивається європейськими лінгвістами. Такий підхід тісно переплітається із класичним семантичним підходом до метафори. Коротко виділимо основні поняття кожної теорії та спробуємо пов'язати їх задля отримання більш широкої картини щодо метафори.

Згідно класичного твердження, метафора, як правило, позначається як приховане (або скорочене) порівняння, яке проводиться шляхом застосування найменування одного предмета до іншого та виявляє певну важливу рису іншого [8, с. 15]. Згідно із І. Р. Гальперіною, метафора є способом ототожнення двох понять за допомогою окремих ознак, які представляються подібними [8, с. 22]. Порівняння ж зіставляє об'єкти,

поняття, що не ототожнює їх, розглядаючи їх ізольовано [8, с. 17]. Як правило, метафора розділяється на вербальну (авторську) та мовну (стерту) [8, с. 19].

Згідно із Н. Д. Арутюною, відмінність між вербальною метафорою та мовною виникає перехід останньої до моносемності [8, с. 21]. Вербальна метафора має якості більшої оригінальності та образності. Чим більш неочікувана метафора, тим більше уваги вона привертає, але у той же час, тим складнішим може бути її розуміння. Основними частинами авторської метафори, по Р. Уеллек, є аналогія, подвійне бачення, чуттєвий образ, наділення людськими почуттями. Всі чотири компоненти поєднуються у різних пропорціях [20, с. 53]. І. В. Арнольд зазначає, що під аналогію не варто розуміти занадто буквальне значення, так як поетична метафора одночасно підказує на відмінність між двома образами [5, с. 40]. Проводячи дослідження стосовно вербальних метафор, І. Р. Гальперіна серед іншого зауважує, що такі метафори можуть бути розмитими, тому їх часто використовують символісти [9, с. 60]. Завдяки багатозначності така метафора найкраще реалізується у поетичній діяльності, де вона виконує естетичну роль. В ораторській промові множина інтерпретацій не сприймається, нерідко спікер навіть вдається до пояснення використаної метафори, щоб досягти найкращого розуміння [10, с. 78]. В. В. Виноградов пише, що оригінальна метафора є «акт затвердження індивідуального світорозуміння, акт суб'єктивної ізоляції. У метафорі різко виступає строго певний, одиничний суб'єкт із його індивідуальними тенденціями світосприйняття. Тому мовна метафора нав'язує читачеві суб'єктивно-авторський погляд на предмет та його смислові зв'язки» [4, с. 54]. Тому можна стверджувати, що характер метафори визначається не через поняття «вірні або некоректні», а крізь призму культурних та суб'єктивних принципів про певні предмети.

Іноді метафора не обмежується одним поняттям, а реалізує декілька образів, пов'язаних між собою спільним чином. Така метафора має назву розгорнутої метафори. Додаткові образи пов'язані із центральним образом

різного роду зв'язками. Їх можна назвати метонімічними зв'язками розгорнутої метафори. Існують такі розгорнуті метафори (“prolonged or sustained metaphor”), у яких немає головного образу. Розгорнута метафора найчастіше використовується у цілях пожвавлення вже стертої образності або що починає стиратися.

Слід пам'ятати, що на інтерпретацію метафори у значній мірі впливає контекст. М. Блек абсолютно справедливо зазначає, що метафора поза контекстом не існує [22, с. 30]. Він наводить як приклад знамениту фразу В. Черчилля, у якій він назвав Муссоліні “that utensil” цей порожній горщик’ (букв. «Посуд, начиння»), та інтонація, словесне оточення, історичне тло, пише М. Блек, – все сприяло правильному розумінню цієї метафори [22, с. 38]. І. Р. Гальперіна також пише про необхідність контексту, у якому частини поєднання, виступають у ролі тільки в одному предметно-логічному значенні, уточнюють метафору [7, с. 23].

Замість суб'єктів метафори, як це прийнято у класиці семантики, Дж. Лакофф та М. Джонсон виділяють оригінальний домен (source domain) та домен перекладу (target domain). У процесі метафоризації, згідно їх теорії, деякі області домену перекладу структуруються за зразком джерела, іншими словами, відбувається «метафорична проекція» (mapping) [25, с. 62]. На рівні мови відбувається те, що Н. Д. Арутюнова та І. Р. Гальперін описують як предикацію [10, с. 37] Обидва підходи виражають під час метафоризації рух від абстрактного до конкретного. Засновники теорії концептуальної метафори підкреслюють той факт, що метафора є когнітивною дією, яка призначена для розуміння абстрактних, розмитих понять за допомогою понять конкретних, що мають певну основу й тим самим більш чітку, про що згадувалося й у зв'язку із семантичним підходом [21, с. 25].

У порівнянні із семантичною теорією, у теорії концептуальної метафори дуже виділяється те, що як процес осмислення метафори уподібнює не тільки окремі концепти, а й цілі домени, або широкі понятійні складові, що включають різні близькі концепти за тематикою. Це дозволяє

зокрема об'єднувати та створити цілий ряд творів одного автора, виявляти когнітивні особливості мовної особистості. У теорії концептуальної метафори знімається поділ метафори на мовну та комунікаційну, однак й у межах цієї теорії можна виявити метафори, що відрізняються більшим чи меншим рівнем оригінальності. Так, існує цілий рівень метафор, які базуються на конвенціональних метафорах, які регулярно використовуються у мові, а існують і метафори, які задіюють нестандартні концептуальні домени та створюють абсолютно нові та несподівані образи.

Когнітивний підхід полягає у зверненні до контексту. Важливу роль відіграють фонові знання, без яких неможливо коректно інтерпретувати метафори – і Дж. Лакофф, і З. Ковечеш, та Дж. Чартеріс-Блек неодноразово зауважують про важливість контексту у розумінні метафори, близькості розуміння процесу метафоризації [25, с. 46]. Також зв'язок когнітивної теорії метафори із семантичним підходом помітний у тому, що у межах обох підходів метафора створює та корегує наше світосприйняття, висвітлюючи та підкреслюючи одні риси, залишаючи у тіні при цьому інші. Цей момент виявляється важливим, якщо ми говоримо про переклад метафор у контексті політичного дискурсу, так як ця властивість метафори активно використовується політиками для створення міфів. Іншими словами можна сказати, що використання метафор дуже часто використовується політиками, для прийомів маніпуляції суспільною свідомістю.

Однак у теорії концептуальної метафори, метафора вивчається більш у широкому понятті, а ніж у семантичному підході. Дослідники схильні сприймати поєднання із союзом «як» в якості метафоричного, де «як» є маркером «порівняльної метафоричної конструкції» [10, с. 83], у когнітивній лінгвістиці тропів, в якому є формальний показник компаративності, та метафора, ознакою якої класично вважається відсутність зазначених показників, відносяться до числа широко зрозумілих метафор [5, с. 30]. Здається, що це питання може вирішуватися тим та іншим способом, проте слід погодитися із І. Р. Гальперіною у тому, що метафора є не тільки

уподібнення, скільки ототожнення. Вона має сильніше порівняння у цьому контексті [3, с. 39].

Як справедливо зазначає В. М. Вовк, «ефект та сила образності набагато більше у разі повного ототожнення, ніж при наявності порівняльних слів» [4, с. 48]. Тож можна зробити висновок, що протиставлення когнітивних та семантичних поглядів не дуже вірно. Вважається, що семантичний підхід та когнітивний, хоча і можуть мати різницю у методах, а часто і у цілях, що вони переслідують, але мають властивість доповнювати один одного.

Вивчення метафори у межах семантичного підходу отримало розвиток у роботах А. Річардса та М. Блека. А. Річардс ввів у теорію метафори терміни “tenor”, що представляє собою об’єкт метафори, якому приписуються певні якості, та “vehicle” – об’єкт метафори, що надає певних ознак. [18, с. 46]. М. Блек вказує на те, що у процесі метафоризації беруть участь два різних референта: початковий або головний суб’єкт (primary, principle subject) виражається у процесі метафоризації, та вторинний або допоміжний суб’єкт (secondary, subsidiary subject) – вже існуючого у мові найменування. Процес метафоризації полягає у виборі та організації характеристик головного об’єкта за допомогою характеристик допоміжного об’єкта. Під час метафоризації проводиться актуалізація асоціацій, які у свідомості спікера пов’язані із допоміжним суб’єктом. М. Блек називає їх «системою загальноприйнятих асоціацій» [23, с. 50]. Ці асоціації застосовуються до головного суб’єкту метафори. При цьому у системі асоціацій одні ознаки виходять на передній план, а інші залишаються у тіні. Можна зробити висновок, що метафора діє як фільтруючий засіб, який структурує систему асоціацій та відбирає ті, які можуть бути співвіднесені із головним суб’єктом у цій ситуації або висловлюванні. М. Блек вважає, що у системі загальноприйнятих асоціацій може бути напівправа та навіть некоректна інформація, але для метафори важлива не правдивість асоціацій, а їх швидка

скерованість у свідомості [23, с. 49]. Цим пояснюється те, що метафора, зрозуміла в одній культурі, може виявитися цілком незрозумілою в іншій.

У семантичному підході метафора представлена не тільки як мовний аспект, але й як конкретний процес, у результаті якого відбувається наповнення мови особливими та загальними значеннями. Головна відмінність мовної метафори полягає в її суб'єктивності та багатозначності, яка передбачає множинність використання. У мові ж метафорам притаманна моносемність. При розгляді метафори необхідно враховувати контекст, особистий фактор та мовну картину світу, яка є не дзеркальним відображенням світу, а саме картиною, тобто інтерпретацією, що залежить від призми, через яку здійснюється світобачення [23, с. 52]. Роль такої призми успішно виконує метафора [12, с. 73]. Г. Н. Скляревська пише, що «... метафора як феномен мови створює аж ніяк не фрагмент мовної картини світу, але заповнює весь її простір» [11, с. 49].

Перед поясненням теорії концептуальної метафори варто зазначити, що у нашому мовознавстві багато із тверджень, розвинених у європейських концепціях, були відомі вже давно. Так ідея зв'язку мови та мислення у наукових роботах вітчизняних лінгвістів сумніву не піддавалася, а частотність мовних переосмислень у залежності від деякого вихідного образу затверджувалися задовго до Дж. Лакоффа такими дослідниками як В. Г. Гак, Р. Б. Аперсян, Н. Д. Арутюнова, Т. Г. Скребцова; підкреслювали наявність вражаючих паралелей у дослідженнях вітчизняних семасіологів та західних когнітивних лінгвістів [14, с. 102], наводячи у приклад статтю В. А. Успенського «Про мовні конотації абстрактних іменників» 1979, зміст якої гарним чином схожий із тим, що викладається у теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона. У той же час відзначається і принципова різниця у методах: у європейській когнітивній лінгвістиці широко використовується інтроспекція та опитування випробовуваних, тоді як у вітчизняній семантиці основним методом є аналіз лексичної сполучуваності [11, с. 78]. Звертається увага на відособленість вітчизняної

традиції, у якій виник власний напрям когнітивістики в Україні, що займається концептами та концептосферами. В основу цього дослідження покладено концепції європейських лінгвістів, проте, вони переплітаються та доповнюються результатами досліджень нашої лінгвістики.

Одним із перших, хто почав наукову роботу у напрямі про метафори як категорії думки у західній лінгвістиці, був М. Редді [4, с. 32]. Саме він став розвивати ідею про те, що метафора є невід'ємною частиною людського пізнання світу та способом його вираження. Дж. Лакофф, М. Джонсон і М. Тернер підкреслюють той факт, що метафора як феномен мови та вербального спілкування є наслідком існування метафори у мисленні, оскільки сама думка людини за своєю природою метафорична [23, с. 65]. На підставі цього положення була розроблена теорія концептуальної метафори [25, с. 34]. Відповідно до цієї точки зору, метафора є не просто категорією мови, а способом мислення, який охоплює у першу чергу повсякденне життя. Так, метафора розміщується у центрі семантики розмовної мови та разом із тим відбувається вивчення художньої метафори – свого роду розширенням теорії мовної метафори [22, с. 105]. Слідом за М. Редді у центр уваги Дж. Лакофф ставить мовну метафору, підкреслюючи, що саме поділ мови на конкретну та художню некоректно.

У термінології Дж. Лакоффа метафора – це «концептуальне проектування», іншими словами перекладення ознак одного поняття на інше [20, с. 72]. Конкретне висловлювання, засноване на такому перекладі, він називає метафоричним виразом (“metaphorical expression”). Звертаючи увагу на варіативність концептуальної метафори [23, с. 50], дана теорія, однак, не розвиває питання багатозначності метафори. У цьому напрямку теорію Дж. Лакоффа та М. Джонсона логічно доповнив З. Ковечеш [19, с. 90]. У своєму дослідженні він розвиває теорію початкової метафори, засновником якої вважається Дж. Грейді [24, с. 32]. Теорія початкової метафори продовжує теорію концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона. За припущенням авторів теорії концептуальної метафори,

зміст нашого мислення (існуючі у ньому поняття та системи понять) зумовлюється фізичними відчуттями та тілесним досвідом, які широко використовуються у метафоричних процесах. Це припущення отримує розвиток у концепції Дж. Грейді, згідно із якою тілесний досвід людини стає джерелом початкової, або примітивної метафор (primary or primitive metaphors), які, об'єднуючись в один із одним, формують комплексні метафори (compound or complex metaphors) [27, с. 60-62]. Згідно З. Ковечешу, саме на рівні таких метафор і спостерігається найбільша варіативність, оскільки концептуальні (початкові) метафори у багатьох мовах збігаються, проте у різних мовах вони знаходять різний спосіб вираження у силу тих чи інших причин [20, с. 72]. Розмірковуючи про варіативності метафори, З. Ковечеш, зазначає, що у різних мовах перехресне проектування може виникати по-різному у залежності від співвідношення областей вихідного домену та домену-джерела, у різних культурах при збігу багатьох концептуальних метафор спостерігається різне їх втілення зважаючи на особливу сполучуваності між елементами джерела та цілі [27, с. 43]. У такому вигляді багатозначність метафори частіше спостерігається на рівні комплексних метафор, а не початкових.

Отже, можна зробити висновок, що метафори класифікуються за доменами й поділяються на метафори, засновані на конвенційній метафорі (тобто спостерігається збереження вихідного та цільового домену концептуальної метафори); метафори, що мають конвенціональний цільовий домен і метафора із двома оригінальними доменами.

1.1.2. Основні підходи до вивчення метонімії

Метонімія є фігурою мови, де одне явище або об'єкт замінюється іншим на основі їх однаковості. Когнітивний підхід почав розглядати метонімію не тільки як мовний аспект, але і як спосіб мислення та концепт. У термінах Дж. Лакоффа та М. Джонсона метонімія – «це концептуалізація

одного за допомогою його ставлення до іншого» [27, с. 71]; береться щось зрозуміле або щось, що легко сприймається, певна якість предмета, та використовується замість цього об'єкта як у цілому або замість іншої ознаки або частини цього об'єкта [17, с. 64]. Деякі дослідники розглядають навіть іронічний вираз як концепт метонімії, що використовує певну концепцію для вираження зворотнього йому концепту. Ще далі пішли Г. Радден та З. Ковечеш, які стверджують, що слова – знакові метонімії, в яких словесна форма метонімічно заміщається позначеним концептом [20, С. 72–73]. Метонімію вони виділяють як когнітивний процес, при якому одна концептуальна складова забезпечує ментальний прохід до іншої, що знаходиться із нею у межах однієї ідеалізованої когнітивної моделі (ІКМ). Ідеалізована когнітивна модель – поняття, введене Дж. Лакоффом, у якому когнітивна лінгвістика розуміється на складних структурах, представленні знань у вигляді певної структури [23, С. 101–102]. Згідно із Дж. Лакоффа, у випадку метонімії обидві складові повинні знаходитись у межах однієї ідеалізованої когнітивної моделі, тоді як у метафорі задіяні різні ідеалізовані когнітивні моделі.

У когнітивній лінгвістиці значна різниця метонімії від метафори полягає у тому, що у разі метафори проєкціювання відбувається у межах двох доменів, а у разі метонімії задіяний лише один домен (30, с. 52–53). Цей підхід, як справедливо підкреслює Б. Уоррен, дуже схожий на класичний, в якому метафора бере основу на знаходженні тотожності у розходженнях, а метонімія бере основу на суміжності [32, с. 39]. Існує інше припущення, згідно із яким проєкціювання у метонімії відбувається між двома різними концептуальними доменами, що належать одній доменній матриці [22, с. 79]. Однак, великої різниці тут не існує. У лінгвістичному когнітивному принципі труднощі виникають у зв'язку із тим, що виразити межі доменів виявляється досить складно. А тому не завжди вдається точно сказати, чи є даний вираз метафорою або метонімією.

У зв'язку із цим було введено поняття метафтонімія. О. С. Шарманова визначає можливість взаємодії метонімії та метафори у межах однієї концептуальної системи, коли при проектуванні одного концептуального домену на інший забезпечується будь-який сегмент доменів, який перетворюється як суміжний [4, с. 43]. Така взаємодія метонімії та метафори визначається як метафтонімією [19, с. 53] Але подібний підхід не може бути яскраво вираженим через розпливчастості та суб'єктивності доменних меж. Тут акцент робиться на інтуїцію.

Поняття мети та джерела були створені когнітивними лінгвістами для аналізу метафор. Стосовно метонімії зручніше користуватися термінами імпліцитна та експліцитна складова, оскільки мета у метонімії включає не тільки імпліцитний елемент.

Метонімії не утворюються таким же чином як і метафори, оскільки джерело само по собі є ознакою мети. Однак вони утворюють патерни, такі як «частка – ціле», «причина – результат», «місце – об'єкт». Тут також відсутня єдина повна класифікація, однак є метонімії, які заповнюють деякі регулярні патерни. Патернами можуть бути загальні (постійними та багатозначні), а також авторськими, (що змінюються, варіюються від однієї мови до іншої). Загальні патерни мають у своїй основі причини, певне розміщення у просторі та часі, репрезентування та основну частину. Найбільш вагому класифікацію патернів розробляли Г. Стерном і Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, однак найбільш завершену концепцію має система Д. Фасса, який заклав в основу класифікації патернів семантичні ролі [45, с. 32]. У результаті вийшла класифікація, що узагальнила розробки Стерна, Джонсона та Локофа:

- 1) суб'єкт замість об'єкта (ця категорія містить: виробник замість продукції, контролюючий замість контрольованого, автор замість твору);
- 2) предмет замість суб'єкта (установа замість працівників);
- 3) інструмент замість суб'єкта (предмет замість користувача);
- 4) інструмент замість предмета (ємність замість вмісту);

5) предмет замість об'єкта (частка замість цілого, якість замість цілого та ін.);

6) місце замість суб'єкта (місце або будівля замість установи);

7) місце замість предмета (місце на місці події).

Якщо у теорії концептуальної метафори були запропоновані взагалі нові моделі класифікацій метафор, то у теорії метонімії науковці не далеко відходять від класифікацій класичної риторики. Однак, деякі дослідники проводять наголос на метонімічних зв'язках у межах однієї ідеалізованої когнітивної моделі, а не типології метонімії у загалі. Вони виділяють два основних типи відносин:

1) ціла ідеалізована когнітивна модель та її частки;

2) частки однієї ідеалізованої когнітивної моделі.

Таким чином, метонімія, на відміну від метафори, експлікується ознакою імпліцитної складової. Саме такий вид метонімії цікавить нас у даному дослідженні, оскільки вона має більший риторичний потенціал.

1.2. Особливості перекладу метафори й метонімії в політичному дискурсі

Згідно із Дж. Чартерісом, як риторичний прийом метафора має на меті наочно щось показати (чим наочніша метафора, тим вона переконливіша, привертає увагу до певної проблеми, утворює контакт із певною кількістю реципієнтами) [20, с. 38]. Проаналізувавши великі обсяги промов різних спікерів, Дж. Чартеріс зазначає, що метафори політиків створюють певний міф, що узгоджується із їхніми поглядами та цілями [28, С. 42-43]. Він також звертає увагу на важливість контексту метафори [20, с. 39], про роль якого ми вже зазначали вище. П. Чілтон пише, що мета політичного дискурсу – це просування різних точок зору, переконання слухачів у достовірності своїх слів [21, с. 50]. Метафора виконує ці функції за допомогою емоційної інформації [18, с. 31], яка доноситься за допомогою певних образів. Дж.

Лакофф зазначає, що політики вважають за краще активізувати у своїх промовах консерваторські метафори, бо вони зрозумілі широкій публіці, наприклад, “Our people is a family” [24, с. 47], на відміну від поетичного дискурсу, де найчастіше цілком являється створення нетипової метафори.

Примітно, що із плином часу навіть доступні для розуміння нетипові метафори відходять на задній план. Дж. Чартеріс наводить як приклад метафору “iron curtain” [24, с. 38] Ця оригінальна метафора настільки закріпилася, що вона використовується у всьому світі.

Вибір конвенційної метафори часто диктується політичними та економічними цілями [30, с. 82]. Так як політичні проблеми абстрактні та як правило заплутані, їх легше уявити у вигляді метафори яка зрозуміла широкому загалу. Оскільки люди не можуть враховувати усі моменти політики, виникає необхідність у спрощенні цих питань, і тоді ті чи інші втрати мають місце існувати. За допомогою правильно підібраних мовних засобів спікер може представити ситуацію у вигідній для себе позиції. Якщо згадати, що у процесі метафоризації щось виділяється, а щось залишається у тіні, то у метафорі “iron curtain” явно ховається хтось або щось: незрозуміло, хто опустив цю завісу. Створюється враження, що вона виникла сама собою [29, с. 120]. Це зауваження важливо, так як показує, яку роль відіграє вираження тих чи інших елементів. Дж. Чартеріс також стверджує, що у політичному дискурсі метафора може бути використана для ідеологічних завдань, так як вона активізує підсвідомі емоційні асоціації та сприяє створенню міфу [28, с. 126].

Таким чином, метафора є невід’ємним елементом політичного дискурсу, у якому її головна роль полягає у створенні яскраво виражених елементів, які запам’ятовується та легко розшифровують образність, яка сприяла б досягненню потрібного надзвичайного ефекту та відображала б у лаконічній та доступній формі погляди спікера.

Метонімія, як і метафора, може мати певне риторичне навантаження, так само, як і метафора може збільшувати лексичну складову, проте є безліч

прикладів, в яких метонімія не виконує жодну із цих функцій [35, С. 61–62], але все ж, риторичне навантаження метонімії не виключається. Д. Фасс додає, що за допомогою метонімії можна підкреслити ту чи іншу актуальну якість або щось приховати [48, с. 50]. Так, у метонімії «суб'єкт замість інструменту» виконувач підкреслюється, а у метонімії «інструмент замість суб'єкта» – приховується у тіні. Інакше кажучи, метонімія використовується для активізації тих чи інших символів в уяві для залучення уваги та досягнення прагматичної цілі, що багато у чому перегукується із функціями метафори у політичному дискурсі. Варто зазначити, що зустрічаються метонімії, які використовуються лише задля риторичної функції, коли експліцитна складова виявляється не настільки потрібною, як щось велике та помітне вираження імпліцитної основи, що досягається за його допомогою. Лаконічність є однією із найважливіших рис метонімії, яка робить її дуже популярною в ораторському мистецтві.

Метонімія та метафора також можуть бути задіяні для вираження риторичної основи. Прикладом взаємодії метонімії та метафори можуть бути вирази, що містять метонімічний іменник та метафоричний предикат (*catch someone's eye*).

Отже, в політичному дискурсі метонімія є невід'ємною складовою утворення легкої для сприйняття образності, переконливості та виразності. Перекладачам варто акцентувати увагу на функціях, які метонімія виконує у мові оригіналу для того, щоб не втратити додаткові смислове навантаження у процесі перекладу.

Переклад метафори – це процес, що має багато рівнів, мета якого полягає у знаходженні у мові перекладу однакових елементів на певних рівнях функціонування художнього мовлення, змістове та емоційне навантаження яких може надаватися в еквівалентних зв'язках із метафорами мови оригіналу [36, с. 73]. Метафори у двох різних мовах можуть не збігатися за смисловим навантаженням. Головні проблеми виникають у той момент, коли метафори не збігаються концептуально. «Метафора надає мисленню

список можливих альтернатив для вирішення проблемної ситуації. Для політичного дискурсу це виявляється надзвичайно важливим, адже помилки та некоректності у перекладі метафоричних моделей можуть істотно погіршувати комунікативну складову автора тексту оригіналу» (Д. Баранов) [4, с. 25].

Беручи це до уваги, буде доцільно звернутися до «гіпотезі когнітивного перекладу» (Cognitive Translation Hypothesis). Відповідно до гіпотези, запропонованої Н. Мандельблітом, виділяється два основні сценарії перекладу метафор. Перший називається «Сценарій аналогічного метафоричного проектування» (similar mapping condition, далі SMC). Цей сценарій зазвичай використовується тоді, коли між метафорами оригінального тексту та його перекладом не відбувається концептуального зсуву. Другий сценарій називається «Сценарій іншого метафоричного проектування» (different mapping condition, далі DMC). Такий сценарій, як правило, застосовується в умовах концептуального зсуву між метафорою вихідного тексту та відповідної їй одиницею у перекладі. Даний сценарій нерідко викликаний проблемою міжмовних лакун, які представляють собою одиниці, які мають перекладені відповідності. Вони можуть бути лексичними та стилістичними. Однак практика загального перекладу будь-якого тексту на будь-яку мову – свідчить про можливість компенсації будь-якої лакуни.

При подальшій класифікації у кожному із названих сценаріїв можна знайти ряд варіантів, пов'язаних із використанням різних мовних засобів. У разі використання аналогічного метафоричного проектування концептуальна метафора повністю зберігається, хоча метафоричне вираження може бути конкретизовано або ж генералізовано, часто використовується відповідне лінгвістичне вираження; інше метафоричне проектування являється використанням іншої концептуальної метафори, що закономірно вимагає інших мовних засобів.

Більшість досліджень, присвячених перекладу метонімії, підтверджують положення про те, що досить велика кількість метонімії

універсальні, тому підлягають досить простому перекладу. Із цього можна зробити висновок, що деякі метонімії можуть перекладатися буквально. Переклад метонімії визначається за ступенем її універсальності. Дослідження також доводять [37, с. 124], що навіть коли буквальний переклад вводить нову метонімію у мову перекладу, вона може легко сприйматися, якщо контекстуально виключається буквальне її розуміння та якщо вона належить до вже наявного у мові еквівалента.

Серед стратегій перекладу виділяються буквальний переклад та експліцитний переклад. Перша стратегія зберігає оригінальну образність, однак може спричинити за собою смислові втрати або неприродність звучання. Друга стратегія експлікує всю імпліцитну інформацію, повністю зберігає смислове навантаження, але може призвести до втрати виразності або образності. Третій тип стратегій передбачає буквальний переклад та експлікацію, коли оригінальна метонімія перекладається, а потім пояснюється її значення. М. Ларсон пропонує цю стратегію у тому випадку, якщо метонімія несе якусь емоційну інформацію або виконує певну прагматичну функцію, яка втрачається при перекладі експлікацією.

Ряд дослідників [28, с. 89] підкреслюють, що експлікація інформації у перекладі часто веде до спотворення оригіналу, позбавляє читача можливості поміркувати у заданому напрямку, крім того, як зазначає Р. де Богранд, інтерпретація перекладача може бути не єдино можливою. Е. Гут вважає, що, якщо переклад метонімії призведе до нерозуміння сенсу через брак фонової інформації у читача, то таку проблему слід вирішувати за допомогою коментаря, який би надав необхідну контекстуальну інформацію. Дослідники погоджуються на тому, що метонімія є не тільки естетичним засобом, але і те, що її функції у тексті оригіналу слід ідентифікувати і, по можливості, передавати у перекладі.

Отже, можна виділити такі стратегії перекладу метонімії:

- 1) повний переклад;
- 2) експліцитний переклад;

- 3) повний переклад та експлікація;
- 4) нульовий переклад;
- 5) нульовий переклад та компенсація.

У когнітивного та семантичного підходів до дослідження метафори та метонімії спостерігається багато спільного, ніж обумовленою їх здатністю один одного доповнювати.

За допомогою когнітивного підходу вдається виявити відмінності у культурах та способах концептуалізації дійсності, принципи функціонування метафори та метонімії у мові у цілому і в політичному дискурсі зокрема.

Семантичний підхід пояснює суть процесу метафоризації та метонімізації на рівні знаків, він дозволяє спостерігати, як взаємодіють елементи метафори у конкретній групі метафор.

Як у риторичному прийомі метафора спрямована на передачу емоційнооцінної інформації, привернення уваги аудиторії, створення міфу, просування своєї точки зору.

Метонімія, як і метафора, може виступати у ролі риторичного прийому, створюючи яскраву та легко сприймаючу образність, що дуже важливо у політичному дискурсі, де автор намагається висловити свою позицію найбільш зрозумілим чином.

У політичному дискурсі метафора пов'язана із конвенціональними метафорами, так як вони забезпечують розуміння нової метафори.

Метонімії пов'язані із еквівалентами, у рамках яких можуть утворюватися та оригінальні метонімії, які називають і характеризують предмет із іншого боку.

Отже, можна зробити висновок, що при перекладі метафор та метонімії, що виконують риторичну функцію, акцент повинен робитися на передачу емоційно-оцінної та асоціативної інформації. Перекладачеві необхідно знайти такий еквівалент, який би слугував для вирішення завдань оратора, що полягають у формуванні певного ставлення до того чи іншого предмету.

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛІЗАЦІЯ МЕТАФОР І МЕТОНІМІЙ У ПРОМОВАХ В. ЧЕРЧИЛЛЯ

2.1. Образність промов В. Черчилля

У ході дослідження із позицій теорії концептуальної метафори, а також із урахуванням розробок з метонімії, було проаналізовано 19 промов з 1938 по 1942 рік, саме до цього періоду відносяться, як це прийнято вважати, кращі промови В. Черчилля. Варто, проте, відзначити, що багато особливостей, яскраво проявилися у промовах даного періоду, знаходяться і у більш ранніх промовах, які можна вважати певним підготовчим матеріалом, який допоміг В. Черчиллю розвинути свій індивідуальний стиль, у повній мірі втілилися у промовах аналізованого етапу.

У промовах різні джерела та цілі виступають взаємопов'язаними та часто разом утворюють досить яскраву образність. Прикладів, у яких задіявалися відразу кілька концептосфер – більшість. Чартеріс-Блек визначає їх як «гніздові» (nested) метафори [50, с. 68]. До завдань даного дослідження входить виявлення провідних доменних матриць, або сфер-джерел, які забезпечують єдність образності.

Більшість метафор у промовах В. Черчилля має сферу-джерело «людина», що не дивно, адже слухачеві найлегше сприйняти те, що йому самому близьке та зрозуміле. За допомогою уособлення зручно апелювати до емоцій аудиторії та представляти складні політичні питання у доступній для широкої аудиторії формі. Так, завдяки втіленню, В. Черчилль вибудовує контраст між ворогуючими сторонами та підкреслює поточні події, використовуючи такі концептуальні метафори: ворожа країна виступає у якості лиходія. У свою ж чергу, союзницькі країни виступають як жертви агресії.

“At present we lie within a few minutes’ striking distance of the French, Dutch and Belgian coasts, and within a few hours of the great aerodromes of Central Europe. We are even within canon-shot of the Continent” (W. Churchill) [50, с. 40].

У цьому прикладі у ролі ворожої країни виступає Німеччина, а союзницькі країни – Франція, Данія та Бельгія. Подібні приклади виявляють різноманітність людських характеристик для створення найбільш емоційною картини відносин між країнами: “crime, foul, butcher, barbarism, fury, inflame, wound, blood-stained, indignation, noble, lie prostrate і ін.” Досить часті випадки, коли обидві зазначені концептуальні метафори використовуються разом. Особливістю багатьох прикладів у даній категорії є наявність метонімії, як «політичний лідер замість країни» або «народ замість країни».

“So close as that! Is it prudent, is it possible, however much we might desire it, to turn our backs upon Europe and ignore whatever may happen there? I have come to the conclusion – reluctantly I admit – that we cannot get away. Here we are and we must make the best of it. But do not underrate the risks – the greivous risks – we have to run” (W. Churchill) [52, с. 48].

Оратор не тільки дає оцінку противнику, а й викликає гостру емоційну реакцію у слухачів, які засуджують лиходія та співчуває жертвам. Серед образів, що описують Гітлера як лідера ворожої Німеччини, можна виявити наступні: “arch-criminal, ogre, aggressor, barbarian, master і ін.” Цікавим є той факт, що при наявності різних метонімії для визначення ворога («лідер замість країни», «ідеологія замість країни »і т.п.) у промовах В. Черчилля не поширена метонімія «німецький народ замість ворожої ідеології », нерідкі випадки, коли він протиставляє народ та переважаючу у країні ідеологію, уникаючи образити німецький народ.

Великобританія виступає я ролі непереможного героя.

“This is only the beginning of the reckoning. This is only the first sip, the first foretaste of a bitter cup which will be proffered to us year by year unless, by a

supreme recovery of moral health and martial vigour, we arise again and take our stand for freedom as in the olden time” (W. Churchill) [48, с. 81].

У цьому прикладі ілюструється те, як уособлення може використовуватися для створення позитивного образу «героя»; тут його використання направлено на насаду британського народу, на те, щоб вселити мужність, закликати до самоповаги.

Отже, можна зробити висновок, що Черчилль використовує певні метафори та метонімії, спираючись на ситуацію, що складається навколо Великобританії (підготувати британський народ до майбутньої війни, вселити віру в перемогу), та агресивної політики Німеччини проти низки європейських країн.

2.2. Метафоризація промов В. Черчилля

Практично у всіх проаналізованих промовах зустрічаються метафори із вихідним доменом «похід», який застосовується до таких цілей, як:

1. «Війна».

Використання джерела «похід» дозволяє зробити акцент на вірі у перемогу, яка чекає у кінці виснажливого та довгого шляху. Усі громадяни представляються «подорожніми», що йдуть разом до однієї мети.

“I can answer in one word: It is victory, victory at all costs, victory in spite of all terror, victory, we, however long and hard the road may be, for without victory, there is no survival” (W. Churchill) [47, с. 83].

У цьому прикладі також можна простежити частий метонімічний ланцюжок у використанні займенника «ми», за допомогою якого В. Черчилль ототожнює себе із народом, а народ виступає в якості країни у цілому.

2. «Історичне сьогодення Великобританії».

Риторична функція даної метафори полягає не тільки в об'єднанні населення, але і в заклику мужньо приймати дійсність та стійко проходити через випробування, що обрушилися на країну.

“They should know that we have sustained a defeat without a war, the consequences of which will travel far with us along our road; they should know that we have passed an awful milestone in our history” (W. Churchill) [52, с. 63].

3. «Загальна історія країн-союзників».

У цьому випадку нерідко відбувається одночасне використання метафори із концептуальної сферою «похід» та уособлення (Держава – людина – мандрівник), що представляє країни не просто як союзників, а й як попутників, які прямують до однієї мети, для досягнення якої необхідно діяти спільно.

“I would say to the House, as I said to those who have joined this Government: I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat. We have before us an ordeal of the most grievous kind. We have before us many, many long months of struggle and of suffering. You ask, what is our policy? I can say: It is to wage war, by sea, land and air, with all our might and with all the strength that God can give us; to wage war against a monstrous tyranny, never surpassed in the dark, lamentable catalogue of human crime. This is our policy” (W. Churchill) [53, с. 62].

Ця сфера пов’язана із поняттями шляху, віх, випробувань, природних умов, погоди, стихій, катаклізмів, ландшафту, зміни дня та ночі. У цій категорії спостерігалося використання наступних образів:” *toiling up the hill, crest-line, avalanche, tides, open plain, in sea and air, та ін.*” За допомогою цих образів вдається сфокусувати увагу слухача на певній стороні питання. Цікаво відзначити, що найчастіше при протиставленні із ворогом, який постає у різних образах, про Велику Британію йдеться саме у термінах її шляху до свободи та торжества загальнолюдських цінностей.

Отже, можна побачити, що використання метафор із джерелом «похід» покликане пробудити надію на кращий результат, закликати до мужності та стійкості перед обличчям незгод, а також об’єднати усіх тих, хто йде до однієї мети

2.3. Метонімії у промовах В. Черчилля

Категорія метафор зі сферою-джерелом «світло», безумовно, часто взаємодіє із метафорами зі сферою-джерелом «пітьма», завдяки чому виконується функція побудови контрасту. Такі метафори також тісно взаємопов'язані із іншими групами метафор та нерідко виконують допоміжну або сполучну функцію. Найбільш часто концептосфера «світло» використовується для надання надії та може реалізовуватися зовсім по-різному.

“The persuasion of our triumph ever-burning in heart of our nation”. (W. Churchill) [58, с. 73]

“So close as that! Is it prudent, is it possible, however much we might desire it, to turn our backs upon Europe and ignore whatever may happen there? I have come to the conclusion – reluctantly I admit – that we cannot get away. We must face it with a breast” (W. Churchill) [52, с. 39].

“This is only the beginning of the reckoning. This is only the first sip, the first foretaste of a bitter cup which will be proffered to us year by year unless, by a supreme recovery of moral health and martial vigour, we arise again and take our stand for freedom as in the olden time” (W. Churchill) [51, с. 65].

У трьох попередніх цитатах спостерігаємо взаємодію із метоніміями “heart”, “breasts”, які можна класифікувати як «об’єкт замість об’єкта». У цих прикладах вони покликані, зокрема, посилити образність метафори. демонструє гармонійну взаємодію концептуальних просторів «світло» та «похід», де «світло» метонімічно виступає замість «надії». У проаналізованих промовах така взаємодія спостерігається досить часто. Концептуальні сфери «світла» та «вогню» тісно взаємопов'язані. На основі матеріалу дослідження важко провести між ними чітку межу, можна відзначити тільки що сфера «вогню» використовується також для визначення негативних сутностей (ненависть, війна).

“Even though large tracts of Europe and many old and famous states have fallen or may fall into the grip of the Gestapo and all the odious apparatus of Nazi rule, we shall not flag or fail. The persuasion of our triumph ever-burning in heart of our nation” (W. Churchill) [52, с. 84].

У цьому прикладі сфера-джерело «п'ятьма» використовується у першу чергу для досягнення мети «зло», потім відбувається включення нової мети, яка дещо по-новому структурує джерело: якщо у разі «п'ятьми», акцент робиться на «злі», то у другому випадку акцентується увага на «полум'ї». Тут також можна говорити і про сполучну функції метафори, яка об'єднує кілька образів в одне ціле, посилюючи тим самим риторичний ефект, що полягає у залученні уваги аудиторії та наданні емоційного впливу на аудиторію.

У загальному та цілому, дана концептуальна сфера відрізняється досить обмеженим набором використовуваних фрагментів сфери-джерела та цілей і часто доповнює інші метафори, що займають більш сильні позиції. Її особливістю є регулярне сполучення із певними концептуальними сферами (п'ятьма, похід) та метоніміями, разом із якими утворюються регулярні та навіть універсальні поєднання, так, «місцем» для «надії», як правило, є “heart”, “breast”, “soul.”

Розглянуті групи концептуальних сфер, слугують регулярними джерелами метафор у промовах В. Черчилля із 1938 по 1942. Безсумнівно, сфер-джерел та сфер-цілей набагато більше, ніж ми перерахували. Наприклад, можна було б виділити окремо сферу «океан» або «погода», які використовуються, оскільки близькі англійському сприйняттю, але у завдання даного дослідження входило лише позначити найбільш частотні концептуальні сфери-джерела та концептуальні метафори, за допомогою яких вони утворюються, що, на мій погляд, може дати уявлення про загальний характер використання зображально-виражальних засобів у промовах даного періоду.

Когнітивно-дискурсивний аналіз промов В. Черчилля відображає, що, хоча метонімії можуть використовуватися у риторичному аспекті промови, їх

роль нерідко другорядна, у багатьох випадках вони виконують допоміжні функції. У промовах В. Черчилля метонімії зустрічаються досить часто, але далеко не всі із них виконують риторичну функцію. На відміну від метафор, які у рамках однієї ідеалізованої когнітивної моделі можуть утворювати різноманітні варіанти, метонімії, які відрізняються більшою регулярністю, повторюваністю, але остаточний список метонімічних механізмів виявити досить важко. У ході аналізу промов В. Черчилля із 1897 по 1942 р. були виділені найбільш регулярні метонімічні відносини із характерними особливостями використання метонімії у промовах В. Черчилля.

1. Частина і ціле.

До цієї групи входить ряд метонімії, побудованих на відносинах частини та цілого. Ця категорія є однією із найпоширеніших та тих, що легко ідентифікуються.

10 листопада 1913

“Far away, happily protected by the Atlantic and Pacific Oceans, you, the people of the United States, to whom I now have the chance to speak, are the spectators, and I may add the increasingly involved spectators of these tragedies and crimes”(W. Churchill) [53, с. 85].

Так само, як і уособлення – провідна метафора у промовах В. Черчилля, ведуча ідеалізована когнітивна модель для метонімії – «Людина». Цей приклад ілюструє навмисне використання метонімії як риторичного прийому. Тут експресивність посилюється не тільки використанням власне метонімії як залучення уваги до певних характеристик, але й використання епітетів, що підкреслює дані характеристики.

2. Ознаки та ціле.

До цієї групи входять приклади, де ознака чи якість виступає замість цілого. Сюди ж відносяться метонімії «матеріал замість предмета». Ця категорія є досить поширеною та дозволяє спікеру експлікувати окремі аспекти будь-якої сутності, безпосередньо її не згадуючи.

24 квітня 1933

“If Herr Hitler does not make war, there will be no war. No one else is going to make war. Britain and France are determined to shed no blood except in self-defense or in defense of their allies. No one has ever dreamed of attacking Germany. If Germany desires to be reassured against attack by her neighbors, she has only to say the word and we will give her the fullest guarantees in accordance with the principles of the Covenant of the League” (W. Churchill) [52, с. 116].

Наведений приклад демонструє використання метонімії у рамках ідеалізованої когнітивної моделі «Людина» як допоміжний елемент метафори «країна – це споруда», завдяки чому досягається висвітлення потрібних ознак та посилення до переконливості.

3. Тимчасово-просторова співвіднесеність.

До цієї категорії увійшли всі метонімії, побудовані на відносинах власності на часі / місця, до яких можна віднести «місце на місці події», «місце замість діячів», «діяч замість місця», «час на місці події» та ін.

20 серпня 1940

“A warfare of a such form will be more adherent to our country than the obscure massacre of the Somme and Passchendaele” (W. Churchill) [50, с. 63].

Використання назви місця на місці події досить широко представлено в англійській мові загалом. Так, у даному прикладі одна битва метонімічно позначається назвою річки Сомма, де вона проходила, а інша назвою села Пашендейль, де проводився бій.

У промовах В. Черчилля часто зустрічається метонімія “the House”, “the House of Commons” у значенні «члени палати громад». Цікавий випадок, де В. Черчилль обіграє метонімічне вживання “the House of Commons”.

26 грудня 1941

“I am a son of the House of Commons. I was brought up in by my father’s house to believe in democracy” (W. Churchill) [48, с. 64].

Даний приклад побудований на метонімічній грі слів. Батько В. Черчилля був членом палати громад, тому поняття “father’s house” та “the

House of Commons” метонімічно зближуються, а “the House of Commons” використовується у тому числі і за схемою «місце замість діяча».

4. Причинно-наслідкові зв'язки.

До даної категорії можна віднести патерни «результат замість причини», «причина замість результату», або більш конкретні, як «твір замість автора», «автор замість твору» та ін.

13 травня 1940

“I can answer in one word: It is victory, victory at all costs, victory in spite of all terror, victory, however long and hard the road may be, for without victory, there is no survival” (W. Churchill) [47, с. 69].

Одна із найвідоміших метонімії, в якій використовується метонімія «результат замість причини». Метонімія у даному прикладі створює яскраву образність фізичного та розумового напруження, дозволяючи спікеру впливати на уяву аудиторії та викликати тим самим емоційний відгук.

Отже, можна зробити висновок, що метонімії у наведених ідеалізованих когнітивних моделях виконують приблизно ту ж саму функцію, що і метафори. Але у випадку метонімії, це робиться більш стримано та обережно. Використовуючи метонімії, Черчиль «не називає імен», але кожен розуміє, про що йде мова. Як було зазначено вище, метонімії у наведених ідеалізованих когнітивних моделях виконують риторичну функцію. Особливо це помітно у промовах стосовно нациської агресії.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР І МЕТОНІМІЙ У ПРОМОВАХ В. ЧЕРЧИЛЛЯ

3.1. Стратегії перекладу метафор у промовах В. Черчилля

Аналіз прикладів проводився із урахуванням застосовуваних стратегій та використовуваного сценарію на основі промов з 1897 по 1942 рр. Для кожного прикладу представляється короткий перекладознавчий коментар, який стосується, на мій погляд, для найбільш важливих аспектів для конкретного випадку.

У першій частині зазначалося, що політики вважають за краще використовувати у своїх промовах найбільш зрозумілі для цільової аудиторії образи, ніж обумовлену порівняно невелику кількість власних оригінальних метафор, в яких не знаходились вирази якихось стандартних концептуальних метафор, що сприяють швидкому розумінню нової метафори. Не дивно, що досить часто замість нової метафори, політики використовують відому метафору, який-небудь фразеологізм. Проте, простий фразеологізм навряд чи може справити сильне враження на аудиторію. У зв'язку із цим нерідко спостерігаються нестандартні вживання фразеологізмів, які сприяють поживленню вже, здавалося б, стертого образу. Відбувається це по-різному. У моєму дослідженні я зіткнувся із тим, що два та більше фразеологізмів, в основі яких лежить одна концептуальна метафора, використані разом, можуть сприяти деякому поживленню образності, а також із тим, що один фразеологізм може розгортатися та отримувати нове звучання.

Окремої уваги заслуговують приклади перекладу мовних метафор, оскільки вони відповідають за індивідуальний стиль оратора та у деяких випадках стають афоризмами. Мовні метафори часто представлені розгорнутими метафорами, де елементи тісно взаємопов'язані та сприяють розкриттю образності. Оригінальні метафори, як це вже зазначалося,

найчастіше мають у своїй основі певну концептуальну метафору, що забезпечує їм легке розуміння та ясність для аудиторії. Проблеми перекладу авторських метафор таким же чином пов'язані із особливостями концептуалізації дійсності, як і стерті. При перекладі ж можуть виникати проблеми, пов'язані із різною асоціативністю тих чи інших метафор, а також проблеми багатозначності, коли при перекладі зі збереженням образу неможлива адекватна інтерпретація.

1. Деметафоризація – передача переносного значення буквально.

Прийом деметафоризації дозволяє вирішити проблему збереження змісту висловлення без порушення принципів комбінаторики мови перекладу.

23 грудня 1899

“I do not understand this squeamishness about the use of gas. We have definitely adopted the position at the Peace Conference of arguing in favour of the retention of gas as a permanent method of warfare. It is sheer affectation to lacerate a man with the poisonous fragment of a bursting shell and to boggle at making his eyes water by means of lachrymatory gas” (W. Churchill) [56, с. 73].

«Я не розумію цієї огиди щодо використання газу. Ми безумовно прийняли позицію на Мирній конференції, аргументуючи збереження газу як постійного методу ведення війни. Це знедолення чоловіка, що отруївся газом і тепер бовтається, коли його очі сльозяться від газу» [12, с. 124].

Промова відноситься до періоду, коли В. Черчилль відвідував мирну конференцію 1919 року, висвітлюючи події газових атак під час Першої Світової війни. В оригіналі розгортається типова для англійської мови метафора “Politics is a journey” в українській мові вона також може знаходити своє вираження, проте у цілях досягнення найкращої сполучуваності перекладач вдається до стратегії деметафоризації. Замість просторових термінів використовуються тимчасові, що не створюють певної образності, але зберігають загальну логіку руху.

23 листопада 1932

“A shadow has fallen upon the scenes so lately lighted by the Allied victory. Nobody knows what Soviet Russia and its Communist international organization intends to do in the immediate future, or what are the limits, if any, to their expansive and proselytizing tendencies and developing of warfare facilities. I have a strong admiration and regard for the valiant Russian people and for my wartime comrade, Marshal Stalin. There is deep sympathy and goodwill in Britain -- and I doubt not here also -- towards the peoples of all the Russias and a resolve to persevere through many differences and rebuffs in establishing lasting friendships. Now, our relations, considering recent affirmation could be like Ishmael” (W. Churchill) [57, с. 82].

«Тінь впала на сцени, так нещодавно освітлені перемогою союзників. Ніхто не знає, що планує зробити Радянська Росія та її комуністична міжнародна організація у найближчому майбутньому, або які межі, якщо такі є, їх експансивним та прозелітичним тенденціям. Я глибоко захоплююся і поважаю доблесний російський народ і свого товариша воєнного часу, маршала Сталіна. У Британії є глибока симпатія і добра воля – і я не сумніваюся і тут – до народів усіх Русів і рішучість витримати багато розбіжностей і відмов у встановленні міцних дружніх стосунків» [12,с. 123].

У цій промові В. Черчилль критикує той факт, що на тлі загального роззброєння йде переозброєння СРСР. Він також наголошує на небезпеці, що надходить зі сторони Росії (СРСР). Як було описано у першій частині, в образній метафорі експлікується тільки сам допоміжний суб'єкт, тоді як ознаки, що слугують основою метафоричного значення, не позначені. Даний приклад демонструє, як потенційна неясність того, які саме ознаки маються на увазі у метафорі, може викликати проблеми при перекладі. В англійській мові у слова “Ishmael” є словникове значення «вигнанець» (посилання на ім'я одного із героїв Біблії). Для україномовного реципієнта образ Ізмаїла може бути недостатньо зрозумілий, а ступінь інформаційної невизначеності НЕ упорядковується контекстом у достатній мірі. Для того, щоб забезпечити

легкість розуміння сенсу, метафора приноситься у жертву, що призводить, звичайно, до деякого збіднення тексту та втрати посилань до Біблії.

Образ забороненого плоду у даному контексті в українській мові не зовсім доречний по відношенню до засобів озброєння. Тут розкриваються відмінності в оцінці головного суб'єкта метафори (озброєння) та проблема неможливості зіставити головний суб'єкт метафори оригіналу із допоміжним у мові перекладу. Цю проблему перекладач вирішує шляхом нейтралізації. Таким чином, ми спостерігаємо тут, як вирішується проблема збереження сенсу метафори в умовах різної оцінки головного суб'єкта образної метафори.

У цілому, при порівнянні перекладів виявилось, що англійські тексти набагато метафоричніші ніж переклади на українську мову, хоча ряд метафор оригіналу носить другорядний характер.

2. Реметафоризація, переклад метафори із заміною способу. Передається не лише сенс метафори, а й інтенція автора використовуючи метафоричний вираз із метою емоційного впливу.

Стратегія реметафоризації особливо яскраво проявляється у прикладах, де розгортаються фразеологізми, так як у різних мовах багато фразеологізмів мають свої еквіваленти, засновані на іншому образі.

26 липня 1897

“The police of Conservatives in substance is an insecure policy – a look-before-you-jump policy: and it is a policy of do not jump at all if there is a staircase” (W. Churchill) [53, с. 95].

«Політика консерваторів завжди обережна – перш ніж сунутися у воду, треба доконче знати, де брід, а якщо броду немає, то краще залишитися на березі» [12, с. 124].

Цю метафору В. Черчилль використовував у своїй першій політичній мові на благодійному вечорі. У цій промові В. Черчилль піднімає соціальні питання. Приклад цікавий, оскільки метафора передається за допомогою цитатного вислову, заснованого на фразеологізмі, і далі розгортається за

допомогою додавання нового елемента. В. Черчилль спочатку використовує фразеологізм як епітет, а потім доповнює його та розширює подібну основу. Тут доречно говорити про концептуальні розбіжності, що спричинило за собою перетворення усього висловлювання. В українській мові аналогом оригінального виразу “a look before you jump” є прислів’я «не знаючи броду, не лізь у воду», яке укладає інший образ, тому й “staircase” у перекладі доводиться замінювати.

Переклад, хоча несе у собі образність та передає загальний зміст висловлювання, все ж дещо спотворює думку. В оригіналі метафору можна пояснити так: «консерватори вважають за краще діяти обачно та найбільш безпечним шляхом.» У перекладі ж акцент зміщується та виходить, що консерватори взагалі не вживають ніяких кроків, якщо немає безпечного шляху, що відсутнє в образі оригінальної метафори, хоча не суперечить головному змісту. Таким чином, проблема збереження інтенції автора використання метафоричного вираження вирішується тут за рахунок деякого смислового спотворення, що не змінює головною думки.

Треба зазначити, що частіше за все у перекладах спостерігається збереження вихідних доменів, серед яких Landscape, War, Light, Water / Crusade, Darkness, та ін. Такі вихідні домени активно використовуються у політичному дискурсі як в українській мові, так і в англійській. Однак навіть при збереженні вихідного домену часто спостерігаються відмінності в експлікації елементів метафори, а також у способі опису ситуації. Відносно стертих метафор та фразеологізмів даний сценарій застосовується рідше. Це обумовлено тим, що у фразеологізмів у різних мовах менше аналогів із однаковою образною системою. Але навіть при наявності ідентичної фразеологічної одиниці можливі трансформації, спрямовані на збереження особливостей нестандартного вживання фразеологізмів.

1. Переклад метафори порівнянням.

Як я вже писав раніше, порівняння та метафори мають різну силу впливу. Різниця між порівнянням та метафорою, полягає у тому, що

порівняння уподібнює, а метафора ототожнює. Тому багато авторів пишуть, що порівняння набагато менш ефектно, ніж метафора, і що такий переклад все ж небажаний. Однак, як мені здається, така стратегія має важливу перевагу, так як дозволяє найкращим чином передати елементи метафори, найбільш повно передати закладену у ній образність та емоційно-оцінну інформацію, не порушуючи граматичних та стилістичних норм.

8 лютого 1912

“If we can stand up to him, all Europe may be free and the life of the world may move forward into broad, sunlit uplands. But if we fail, then the whole world, including the United States, including all that we have known and cared for, will sink into the abyss of a new Dark Age made more sinister, and perhaps more protracted, by the lights of perverted science. Let us therefore brace ourselves to our duties, and so bear ourselves that, if the British Empire and its Commonwealth last for a thousand years, men will still say, “This was their finest hour” (W. Churchill) [52, с. 63].

«Якщо ми зможемо протистояти йому, вся Європа може бути вільною, а життя світу може рухатися вперед у широкі, освітлені сонцем нагір'я. Але якщо ми зазнаємо невдачі, тоді весь світ, включаючи Сполучені Штати, включаючи все те, що ми знали і про що піклувались, потоне у безодню Нового Темного століття, зробленого більш зловісним і, можливо, більш затяжним, вогнями збоченої науки. Отже, давайте підготуємося до своїх обов'язків і так витримаємо себе, що, якщо Британська імперія та її Співдружність триватимуть тисячу років, люди все одно скажуть: “Це була їх найкраща година» [12, с. 125].

У розглянутій мові В. Черчилль активно підтримує ідею надихання Парламенту, країн-союзників, та у цілому британського народу на боротьбу проти нациської агресії. Сміслові навантаження та образ метафори у повній мірі передані у перекладі. Перекладач прагне якомога повніше розкрити ідею, закладену у метафору. Ми стикаємося із тим, що оригінальна метафора може бути занадто багатозначна для мови. У даному випадку перекладач

вирішує цю проблему шляхом додавання дієслова «плекає», експлікується емоційно-оцінна інформація.

Дана стратегія часто супроводжується додатками, пов'язаними із експлікацією головного суб'єкта метафори.

11 вересня 1911

“The gratitude of every home in our Island, in our Empire, and indeed throughout the world, except in the abodes of the guilty, goes out to the British airmen who, undaunted by odds, unwearied in their constant challenge and mortal danger, are turning the tide of the World War by their prowess and by their devotion. Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few” (W. Churchill) [54, с. 118].

«Вдячність кожного дому на нашому Острові, у нашій Імперії, та й у всьому світі, за винятком мешканців винних, надходить британським льотчикам, які, не збентежені шансами, невтомні в своїх постійних викликах та смертній небезпеці, повертаються приплив світової війни завдяки їхній вдалі та відданості. Ніколи в області людських конфліктів так багато не було заборговано так мало»[12, с. 126].

Тут ми спостерігаємо, наскільки більш ретельним та інформативним виявляється переклад у порівнянні із оригіналом. У перекладі, на відміну від оригіналу, експлікується головний суб'єкт метафори (Британські королівські військово-повітряні сили) та використовується ряд додавань.

Основною причиною змін, вироблених перекладачем, є різне розуміння допоміжного суб'єкта метафори, можливість некоректної його інтерпретації. Щоб зробити метафору яснішою для україномовного реципієнта, перекладач вдається до додатків та необхідних структурних перетворень.

2. Переклад зі зміною способу опису ситуації.

У даній стратегії виявляється метонімічна трансформації. Такі трансформації полягають у заміні способу опису ситуації на основі «асоціації по суміжності» [40, с. 97].

Найчастіше вони полягають у додаванні або функціональній заміні.

11 грудня 1925

“I am strongly in favour of using poisoned gas against uncivilised tribes. The moral effect should be so good that the loss of life should be reduced to a minimum. It is not necessary to use only the most deadly and ugly gasses: gasses can be used which cause great inconvenience and would spread a lively terror and yet would leave no serious permanent effects on most of those affected” (W. Churchill) [54, с. 85].

« Я рішуче виступаю за використання отруєного газу проти нецивілізованих народів. Моральний ефект повинен бути настільки хорошим, щоб загибель людей була зведена до мінімуму. Необов'язково використовувати лише найбільш смертоносні гази та неприємні: можна використовувати такі гази, які доставляють великі незручності та поширюють жвавий терор, але не залишають серйозних постійних наслідків для більшості постраждалих» [12, с. 127].

У цій промові В. Черчилль критикує ідею заборони бойових газів у цілому. Перша зміна, яку можна спостерігати у даному прикладі – це заміна “tribes” на «народи». Однак ми не будемо відносити це до провідних перекладацьких трансформаціям у даному випадку, оскільки мова йде про фразеологічну відповідність; перекладач не вигадує, а вибирає відповідність. Дана вимушена метонімічна зміна викликає необхідність в інших трансформаціях, оскільки інакше порушилися б принципи сполучуваності української мови. Перед перекладачем постає завдання передати значення “ugly”, яке в оригіналі відноситься до характерного запаху бойового газу (хлор). Перекладач вирішує цю проблему шляхом функціональної заміни (використовуючи прислівник «огидно») та додає прикметник, яке характеризує запах («неприємно»). Це дозволяє максимально близько передати значення, закладене в оригіналі і не порушити комбінаторних принципів.

26 липня 1897

“We must not underrate the gravity of the task which lies before us or the temerity of the ordeal, to which we shall not be found unequal. We must expect many disappointments, and many unpleasant surprises, but we may be sure that the task which we have freely accepted is one not beyond the compass and the strength of the British Empire and the French Republic. The Prime Minister said it was a sad day, and that is indeed true, but at the present time there is another note which may be present, and that is a feeling of thankfulness that, if these great trials were to come upon our Island, there is a generation of Britons here now ready to prove itself not unworthy of the days of yore and not unworthy of those great men, the fathers of our land, who laid the foundations of our laws and shaped the greatness of our country” (W. Churchill) [59, с. 75].

«Ми не повинні недооцінювати тяжкості завдання, яке стоїть перед нами, або строгості випробувань, до яких ми не будемо визнані нерівними. Ми повинні сподіватися на багато розчарувань та багато неприємних сюрпризів, але ми можемо бути впевнені, що завдання, яке ми вільно прийняли, є не лише компасом і силою Британської імперії та Французької Республіки. Прем'єр-міністр сказав, що це був сумний день, і це справді так, але в даний час є ще одна нота, яка може бути присутня, і це почуття вдячності, що якби ці великі випробування мали відбутися на нашому Острові, зараз тут є покоління британців, готових довести, що вони не гідні колишніх часів і не гідні тих великих людей, батьків нашої землі, які заклали основи наших законів і сформували велич нашої країни» [12, с. 123].

Приклад характеризується лексико-семантичними та граматичними функціональними трансформаціями, які змінюють відносини між елементами метафори. Якщо в оригіналі об'єктом слугує «випробування», які можуть слугувати із «розчаруваннями» та «неприємними сюрпризами» шляхом якоїсь міри, то у перекладі виникає образ перетворення випробування у неприємний сюрприз. Такий переклад не має порушувати образності та допомагає відобразити нюанси смислового навантаження, закладені в оригіналі.

Випадки зміни відносин між елементами метафори досить рідкісні та у кожному випадку мають свої особливості. Трансформації, вироблені у таких прикладах, обумовлені особливостями комбінаторики у мові перекладу.

3. Метафоризація.

Найчастіше при перекладі в якості компенсації використовується прийом метафоризації. Це сприяє підтриманню загального рівня виразності тексту.

14 березня 1938

“The political thoughts has been conciderate on the eyhical and affectionatel possibilities of the German occupation of Austria – a scantly state crualy strike down, its Government rambled to the winds” (W. Churchill) [58, с. 89].

«Увага громадськості виявилася цілком зосереджена на моральних та емоційних аспектах, пов’язаних із завоюванням Австрії нацистами, – цю невелику державу повалили на обидві лопатки, його уряд розігнали» [12, с. 125].

Предметом мови являється анексія Австрії. У своїх промовах В. Черчилль нерідко вдається до уособлення, коли говорить про країни. В оригінальній метафорі використовується багатозначне дієслово із післяйменником, який означає у даному випадку «повалили ударом». Не можна сказати, що образ, який він несе, у повній мірі пожвавлюється у контексті. Допоміжний суб’єкт може тільки матися на увазі, як це характерно для признакових метафор. Але знаючи стиль В. Черчилля, перекладач прагне підкреслити уособлення за допомогою додавання елемента «на обидві лопатки», завдяки чому допоміжний суб’єкт виражається через властиві йому ознаки. У перекладі не передається наступна метафора “rambled to the winds”, тому можна припустити, що саме цю метафору перекладач і намагався компенсувати підкресленням уособлення. Ця стратегія найчастіше використовується саме із метою компенсації.

4. Реметафоризація у рамках одного вихідного домену.

Бувають випадки, коли допоміжний суб'єкт метафори замінюється на дуже близький еквівалент, завдяки чому не відбувається серйозних змін в образності та емоційно-оцінній інформації. Образ перекладу тісно пов'язаний із образом оригіналу, його використання обумовлене мовними уподобаннями, що володіють більшою асоціативною силою, ніж точна відповідність. Це ілюструє наступний приклад.

26 липня 1897

“And the British workman has more to hope from the rising tide of Tory democracy than from dried-up drain-pipe of Radicalism” (W. Churchill) [55, с. 140].

«Чого ще можна очкувати від консервативної демократії, яка здійснює хвилі набагато більші, ніж від пересохлої стічної канами радикалізму» [12, с. 124].

Допоміжний суб'єкт “dried-up drain-pipe” у перекладі переданий близьким еквівалентом «пересохла стічна канава», у цьому випадку така заміна вельми вдала, оскільки володіє потрібною асоціативною силою.

Наступним прикладом ми хочемо показати, що навіть заміна допоміжного суб'єкта на близький аналог може вплинути на загальний контекст і привести до неможливості передати іншу метафору.

22 червня 1941 року

“At 4 o'clock this morning Hitler attacked and invaded Russia. All his usual formalities of perfidy were observed with scrupulous technique the slope of darkness. A non-aggression treaty had been solemnly signed and was in force between the two countries. No complaint had been made by Germany of its non-fulfillment. Under its cloak of false confidence the German armies drew up in immense strength along a line which stretched from the White Sea to the Black Sea and their air fleets and armoured divisions slowly and methodically took up their stations” (W. Churchill) [51, с. 47].

«Вранці о 4 годині Гітлер напав на Радянський Союз та вторгся на території СРСР. Усі його звичайні формальності підступності

дотримувались скрупульозно. Договір про ненапад був урочисто підписаний і діяв між двома країнами. Німеччина не подала жодної скарги щодо договору. Під своїм плащем фальшивої впевненості німецькі армії набирали величезної сили по лінії, яка простягалася від Білого моря до Чорного моря, а їхні повітряні флоти і броньовані дивізії повільно і методично забирали свої станції» [12, с. 123].

Метафора взята із промови, виголошеної у палаті громад із приводу вторгнення німців на території Радянського Союзу та безперешкодної її анексії. Вихідним доменом оригіналу є “Landscape”. В українській мові метафори, що мають в основі такий домен широко поширені. При перекладі він зберігається, однак замість допоміжного суб’єкта “slope” в українському варіанті з’являється «безодня» у силу того, що даний образ являється кращим в українській лінгвокультурі для опису даної ситуації. Однак така заміна призводить до того, що зникає образ зсуву. Інший допоміжний суб’єкт, а саме “fullfilment”, залишається невираженим, чому увесь уривок тексту перекладу втрачає єдність образу, та силу впливу дещо падає.

5. Переклад метафори із різною експлікацією її семи.

При порівнянні перекладів можна часто спостерігати різне вираження та розподіл сем. Цей рівень характеризується такими трансформаціями, як звуження, поширення та функціональна заміна на рівні граматики.

25 листопада 1936

“I ask everyone are dealing with peace to rise to the level of events, and to trifle no more on the edge of the abyss, but to embrace the sacrifices and discipline of mind and body which the cause requires” (W. Churchill) [54, с. 120].

«Я прошу усіх, хто хоче миру, усвідомити серйозність того, що відбувається, перестати втрачати час, балансуєчи на краю прірви, взяти себе у руки та піти на ті жертви, яких вимагає від нас справа загального порятунку» [12, с. 126].

Мова присвячена питанням безпеки Великобританії в умовах розвитку авіації та міжнародної напруженості. У дієслова “to trifle” є значення

«втрачати даремно», «байдикувати», але немає значення «балансувати». Перекладач проводить додавання слова для того, щоб уникнути штучної комбінаторики в українській мові та передати значення потенційної небезпеки знаходження на «краю прірви». При дослівному перекладі вийшло б «втрачати час на краю прірви», що, по-перше, не передає у достатній мірі смислове навантаження, а по-друге, вибивається зі звичної сполучуваності. У мові оригіналу, на мій погляд, мається на увазі «грати на краю прірви» або «грати зі смертю, ходити по лезу ножа». А в українській мові дієслово «балансувати» має на увазі необхідність балансувати, щоб не звалитися.

Стратегія характерна для перекладу розгорнутих метафоричних порівнянь.

31 травня 1935

“Even though large tracts of Europe and many old and famous states have fallen or may fall into the grip of the Gestapo and all the odious apparatus of Nazi rule, we shall not flag or fail. We shall go on to the end, we shall fight in France, we shall fight on the seas and oceans, we shall fight with growing confidence and growing strength in the air, we shall defend our island, whatever the cost may be, we shall fight on the beaches, we shall fight on the landing grounds, we shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills; we shall never surrender” (W. Churchill) [50, с. 80].

«Незважаючи на те, що великі ділянки Європи та багатьох старих і відомих держав впали або можуть потрапити під владу Гестапо та всього одіозного апарату нацистського панування, ми не будемо прапорити чи зазнавати невдач. Ми підемо до кінця, ми будемо битися у Франції, будемо битися на морях і океанах, будемо битися зі зростаючою впевненістю і зростаючою силою в повітрі, будемо захищати наш острів, якою б не була вартість, ми будемо битися на пляжах, битися на посадці, битися на полях і на вулицях, битися на пагорбах; ми ніколи не здамося» [12, с. 127].

У цьому прикладі перекладач вирішує скористатися прийомом додавання. В оригіналі використаний властивий англійській лінгвокультурі

вихідний домен “Sea”. Він характерний і для української мови, перекладач вирішив ввести новий елемент «перед обличчям нової бурі», який робить метафору у перекладі більш логічною та звичною для носія української мови.

22 жовтня 1928

“We have but one aim and one single irrevocable purpose. We are resolved to destroy Hitler and every vestige of the Nazi regime. From this nothing will turn us. Nothing. We will never parley; we will never negotiate with Hitler or any of his gang. We shall fight him by land; we shall fight him by sea; we shall fight him in the air, until, with God’s help, we have rid the earth of his shadow and liberated its people from his yoke” (W. Churchill) [49, с. 94].

«У нас одна мета і спільна наша невідкладна мета. Ми вирішили знищити Гітлера та всі пережитки нацистського режиму. Від цього нас нічого не оберне. Нічого. Ми ніколи не будемо парлювати; ми ніколи не будемо домовлятися з Гітлером чи будь-якою з його банди. Ми будемо боротися з ним сушею; ми будемо боротися з ним морем; ми будемо боротися з ним у повітрі, поки з Божою допомогою не позбавимо землю від його тіні і не звільнимо її народ від іга» [12, с. 126].

Використання інтертекстуальності виконує ту ж функцію, що і конвенціональна метафора – забезпечує швидку розшифровку образу та вибір ознак, що мають на увазі. Даний приклад демонструє такі трансформації як додавання і розширення. Допоміжні суб’єкти не викликають тут ніяких труднощів, але перекладач стикається із труднощами при перекладі прикметників. У випадку із прикметником “irrevocable” застосовується перекладацьке додавання «від збентеження». Для прикметника “irrevocable” в українській мові немає відповідників, які б передавали зміст, закладений у контексті оригіналу, тому перекладач вдається до розширення, що супроводжується лексико-семантичними та граматичними функціональними перетвореннями, у результаті яких утворюється просте речення.

6. Повний переклад.

Переклад із мінімальними змінами, що не впливають на образ, відносини між елементами метафори та емоційно-оцінної інформації. Такий переклад можливий при збігу правил сполучуваності та традицій вираження емоційно-оцінної інформації у двох мовах.

13 травня 1901

“When I stand here this quiet afternoon I shudder to visualize what is actually happening to millions now and what is going to happen in this period when famine stalks the earth. None can compute what has been called “the unestimated sum of human pain.” Our supreme task and duty is to guard the homes of the common people from the horrors and miseries of another war. We are all agreed on that” (W. Churchill) [59, с. 128].

«Коли я стою тут цього тихого дня, я здригаюся, уявляючи, що насправді відбувається зараз з мільйонами людей і що відбудеться в цей період, коли голод переслідує землю. Ніхто не може обчислити те, що називали “неоціненою сумою людського болю”. Наше найвище завдання і обов’язок – захищати оселі простих людей від жахів і страждань чергової війни. Ми всі в цьому домовлені» [12, с. 125].

У цьому прикладі спостерігаємо повний переклад оригінальної метафори. В. Черчилль занепокоєний діями СРСР, щодо своєї політичної ізоляції. У промові звучить таке: “to guard the homes”. Хоча це і оригінальна метафора, якій як правило властива багатозначність у більшій чи меншій мірі, вона не викликає труднощів для розумінні в україномовній аудиторії.

Найчастіше повного перекладу піддаються так звані генітивні метафори (тобто метафори, що виражаються конструкцією із родовим відмінком). Для наочності наведемо ще один приклад перекладу такої метафори із промови, виголошеної у Палаті громад, де звучить критика на адресу консерваторів.

5 червня 1935

“Just at this moment you proposed this tassel of drained blossom of Victorian Liberalism” (W. Churchill) [56, с. 93].

«Саме у цей момент ви подаєте букет зів'ялих квітів вікторіанського лібералізму» [12, с. 127].

В інших випадках спостерігається переклад із незначними змінами, зумовленими мовними причинами.

4 червня 1904

“He didnt moved back, he initialized a strategic movement to the cover” (W. Churchill) [58, с. 73].

«Наш колега зовсім не з'явився нас із вами, а зробив стратегічний відступ» [12, с. 128].

Приклад взятий із вітальної промови на святкуванні сторіччя із дня народження Річарда Кобдена, члена ліберальної партії. Йдеться про відмову Чемберлена брати участь в обговоренні.

У цьому прикладі, як в оригіналі, так і у перекладі реалізується широко поширена метафора “Politics is war.” Така метафора має місце в обох мовах і часто реалізується схожим чином, як це демонструє даний приклад. Проблем у розпізнаванні метафори та її передачі на українську мову не виникає. При перекладі перифразу “movement to the cover” використовується прийом скорочення, у тексті перекладу знаходимо «відступ». Однак іронічну оцінку вдається передати за допомогою поєднання даного іменника із прикметником «стратегічний».

Отже, враховуючи вище наведену інформацію, із цього випливає, що під час перекладу метафори треба бути уважним до контексту, щоб адекватно передати смислове навантаження певного тексту. Для цього використовуються різні методи перекладу; відповідно до контексту матеріалу використовують найбільш вдалий.

3.2. Стратегії перекладу метонімії у промовах В. Черчилля

У попередньому розділі підкреслювалось така якість метонімії, як універсальність, із яким пов'язано наявність або відсутність труднощів при

перекладі. Хоча метонімії відрізняються більшою універсальністю, ніж метафори, нерідко їх переклад ставить перед перекладачем труднощі, які визначають вибір тієї чи іншої стратегії. Аналіз прикладів підтверджує думку про те, що труднощі перекладу обумовлені тим, чи є метонімія універсальною для обох мов: ряд метонімії, пов'язаних з ідеалізованою когнітивною моделлю «Людина», яка виявляється найбільш поширеною у промовах В. Черчилля, перекладається без особливих проблем. Однак при будь-якій розбіжності мовної чи культурної традиції без певних змін адекватний переклад здійснити неможливо. На основі розглянутих прикладів було виділено ряд застосовуваних стратегій, які можуть бути використані в тих чи інших випадках.

1. Повний переклад.

Ця стратегія передбачає збереження виразності елементів оригіналу із найменшими змінами. Повний переклад можливий, коли метонімія, що перекладається, є універсальною мови перекладу та мови оригіналу або потрапляє під універсальний патерн, та коли збігаються культурно-мовні традиції.

13 травня 1940

“ I can answer in one word: It is victory, victory at all costs, victory in spite of all terror, victory, however long and hard the road may be, for without victory, there is no survival” (W. Churchill) [47, с. 69].

«Я можу відповісти одним словом: це перемога, перемога за будь-яку ціну, перемога попри будь-який терор, перемога, якою б довгою і важкою не була дорога, бо без перемоги немає виживання» [12, с. 126].

2. Переклад метонімії за допомогою іншої метонімії.

Нерідко при перекладі метонімії доводиться провести заміну способу у рамках однієї ідеалізованої когнітивної моделі із метою дотримання норм сполучуваності.

20 серпня, 1940

“In the last war millions of men fought by hurling enormous masses of steel at one another” (W. Churchill) [53, с. 49].

«У минулу війну мільйони солдатів по-старому трощили один одного, не шкодуючи багнетів та куль» [12, с. 128].

У цьому перекладі досягається прагматична еквівалентність, незважаючи на зміну образності: в оригіналі створюється образ війни, що характеризується відсутністю продуманих тактик та стратегій. Однак повний переклад у даному випадку виявляється неможливим стилістично, оскільки метонімія тісно взаємопов’язана із метафоричним використанням слова «hurling». Перекладач вдається до конкретизації метонімії та компенсації закладеного у метафорі сенсу примітивних методів ведення війни. Для того, щоб підкреслити застарілий метод військових дій, здійснюється додавання виразу «по-старому», хоча він, звичайно, не викликає у свідомості аналогічних оригіналу образів.

3. Переклад метонімії за допомогою метафори

Іноді перетворення речення, що містить метонімію, призводять до створення метафори у тій та самій ідеалізованій когнітивній моделі.

26 липня 1897

“Our voice be heard in the councils of Europe, our Sovereign supported by the love of her subjects” (W. Churchill) [53, с. 84].

«Що до нас як і раніше прислухаються європейські сусіди, а наш монарх все так же само гаряче любий своїми підданими» [12, с. 129].

Труднощі у цьому прикладі полягає не стільки у метонімії “our voice”, скільки у необхідності вдатися до трансформацій для перекладу “councils”, викликаного розбіжністю обсягу понять: в англійській мові “council” може виступати у ролі загального поняття із значенням «адміністративний орган». Перекладач вдається до лексичних та синтаксичних трансформацій, у результаті яких пасивний стан змінюється на активний і у ролі підмета виступає словосполучення «європейські сусіди», в якому реалізується

наділення країн людськими характеристиками, у тому числі здатністю «почути», а тоді переклад метонімії стає навіть надмірним.

4. Еспліцитний переклад.

При такій стратегії спостерігається експлікація імпліцитного елемента метонімії із метою пояснення. Подібна стратегія необхідна при розбіжностях мовної чи культурної традиції, коли дослівний переклад метонімії може привести до порушення норм мови або невірному трактуванню. Така стратегія виправдана, коли метонімія не виконує додаткових функцій і не несе зображально-виразне навантаження, так, наприклад, “the House” нерідко перекладається як «члени палати громад», “government” – «урядовці».

8 березня 1934

“This effort of the Germans to secure daylight mastery of the air over England is, of course, the crux of the whole war. So far it has failed conspicuously. It has cost them very dear, and we have felt stronger, and actually are relatively a good deal stronger, than when the hard fighting began in July. There is no doubt that Herr Hitler is using up his fighter force at a very high rate, and that if he goes on for many more weeks he will wear down and ruin this vital part of his Air Force. That will give us a very great advantage” (W. Churchill) [60, с. 71].

«Ці зусилля німців забезпечити освоєння денного світла повітрям над Англією, звичайно, є суттю всієї війни. Поки що це помітно не вдалося. Це коштувало їм дуже дорого, і ми почувались сильнішими, і насправді є набагато сильнішими, ніж тоді, коли в липні почалися важкі бої. Немає сумнівів, що гер Гітлер використовує свої винищувальні сили з дуже високими темпами, і що якщо він продовжить ще багато тижнів, він зносить та зруйнує цю життєво важливу частину своїх ВПС. Це дасть нам дуже велику перевагу» [12, с. 125].

Без пояснення про те, що мова йде про битву за Британію, читач перекладу може не ідентифікувати імпліцитний елемент, що пояснюється браком фонової, контекстуальної інформації.

5. Опущення.

Ця стратегія зводиться до опущення метонімічного елемента висловлювання. Вона цілком виправдана при перекладі тих численних регулярних метонімій, які не виконують певної риторичної функції:

29 жовтня 1941

“Almost a year has passed since I walked down here at your Head Master’s kind calling in order to applaud myself and applaud to the heart of a some of my allies by singing several of our chants” (W. Churchill) [60, с. 89].

«Проїшов майже рік із того моменту, як я прийняв люб’язне запрошення пана голови та приїхав сюди, щоб від душі повеселитися і порадувати своїх друзів, заспівавши разом із ними наші улюблені пісні» [12, с. 123].

Метонімії на кшталт “heart”, “soul”, “mind” використовуються настільки часто, що у багатьох випадках їх риторична значимість майже стирається, тому із метою збереження традиційної комбінаторики цілком доречно передати тільки загальний зміст висловлювання.

Інакше справа стосується перекладу метонімії, яка виконує у мові певну риторичну функцію.

10 листопада 1913

“Far away, happily protected by the back of Atlantic and Pacific Oceans, you, the people of the United States, to whom I now have the chance to speak, are the spectators, and I may add the increasingly involved spectators of these tragedies and crimes” (W. Churchill) [51, с. 73].

«Далекі, щасливо захищені Атлантичним і Тихим океанами, ви, жителі Сполучених Штатів, перед якими я зараз маю можливість поговорити, є глядачами, і я можу додати все більше залучених глядачів цих трагедій і злочинів» [12, с. 124].

Безумовно, дослівний переклад у даному випадку неможливий. Метонімія «Визначення + частина тіла» може використовуватися в українській мові для позначення людини, однак виступає, як правило, у ролі прізвиська якоїсь певної особи. В оригіналі ж така схема використовується

для того, щоб підкреслити виняткові якості групи людей. Здається, що опущення метонімії у даному випадку не можна вважати повною мірою адекватним, оскільки в оригіналі метонімія несе певне риторичне навантаження, апелюючи до уяви та виконуючи функцію створення виразності і залучення уваги аудиторії, що втрачається у перекладі.

Аналіз перекладацьких стратегій показує, що не завжди буває достатнім передати тільки загальний зміст метонімії. Дійсно, є ряд можливостей перетворити вихідний вираз із більшими чи меншими втратами, але важливо, щоб перекладацьке рішення приймалося із урахуванням риторичного навантаження метонімії, і, якщо метонімію оригіналу зберегти не вдається, при необхідності, слід знайти спосіб компенсувати втрати.

1. Основні концептуальні сфери-джерела, які використовуються В. Черчиллем по відношенню до різних цілей для подання тих чи інших проблем – це «Людина», «Похід», «Світло» та «Полум'я».

2. Метонімія виступає найпотужнішим й дуже широко задіяним риторичним засобом у промовах В. Черчилля. При порівнянні оригіналу та перекладу кидається в очі той факт, що у тексті перекладу частіше використовується буквальний вираз смислового навантаження, а в тексті оригіналу – алегоричне; часто розгортаються із мовних метонімії.

3. В англійській та українській мовах багато схожих концептуальних метонімії, проте, при перекладі виникають проблеми на рівні мови та культурної традиції, пов'язані із конкретними метафоричними висловами. Це частково обумовлено існуванням певних переваг у рамках тієї чи іншої концептуальної метафори.

4. При перекладі метонімії виникають проблеми, пов'язані зі збереженням смислового навантаження, образності, емоційно-оцінної інформації, способу опису ситуації та денотації сем, а також елементів метафори.

6. У промовах В. Черчилля активно радіюється метонімія. Риторичні функції метонімії може виконувати або сама по собі, або як допоміжний елемент метафоричного вираження.

7. Для метонімії виділяються основні групи патернів, які включають відносини між частиною та цілим, ознаками та цілим, тимчасово-просторову співвіднесеність та причинно-наслідкові зв'язки. Також було відзначено, що найбільша регулярність метонімії спостерігається в ідеалізованій когнітивній моделі «Людина».

Отже, при розгляді перекладознавчих проблем, робиться висновок, що труднощі перекладу тісно взаємопов'язані із такою якістю метонімії, як універсальність. При перекладі метонімії проблеми виникають в умовах відмінності використання тих чи інших патернів, стилістичної несполучованості експліцитного елемента із імпліцитним, нестачі фонові інформації. Проблеми перекладу метонімії можуть бути пов'язані із рішенням іншої проблеми, що не стосується перекладу власне метонімії. Найчастіше це обумовлено допоміжною роллю метонімії у метафоричному вираженні. Серед стратегій перекладу метонімії виділяється наступні стратегії: повний переклад, переклад метонімії за допомогою іншої метонімії, переклад метонімії метафорою, експлікуючий переклад та опущення.

3.3. Застосування метафор та метонімії з промов В. Черчилля у завданнях з практики перекладу англійської мови

Варто зауважити, що у якості результативних вправ, які показують студентам вагомість перекладацького аналізу, можна запропонувати завдання на пошук метафор та метонімії, які зустрічаються у запропонованих промовах В. Черчилля. Студенти також мають змогу здійснювати аналіз та редагування різних варіантів перекладу у міні-групах або у парах. Так як даний підхід являється, по суті, основою інтерактивного методу навчання, то вивчення метафор та метонімії були інтегровані у цей

метод. Цей метод має проблемно-діяльнісний характер, динамічність та забезпечує гнучкість навчання.

Мета пропонованого методу – оволодіння метафорою та метонімією як прийомом навчання студентів на заняттях із практики перекладу на основі промов В. Черчилля для вирішення навчальних, пізнавальних, розвиваючих та виховних завдань у зазначеній сфері.

Теоретичний блок моделі представлений системою принципів та підходів, реалізація яких сприяє формуванню перекладацької компетенції студентів.

Провідними підходами подаються такі: компетентний, проблемно-діяльнісний, комунікативний. Серед зазначених підходів пріоритетним у цій моделі є компетентний підхід, який спрямований на формування методичної компетенції студента у сфері практики перекладу. Процес формування методичної компетенції передбачає розвиток здатності застосування знань, умінь, навичок, досвіду отриманих із аналізу промов В. Черчилля.

Проблемно-діяльнісний підхід є основою успішності реалізації представленої моделі. Проблемно-діяльнісний характер навчання пронизує увесь зміст моделі підготовки студента у сфері практики перекладу. Майбутній перекладач використовує метафору та метонімію у проблемних ситуаціях як засіб адекватного перекладу у процесі створення необхідної комунікативної обстановки, встановлення контакту із реципієнтами.

Це призводить до необхідності висунення на перший план комунікативного підходу, який передбачає оволодіння методикою використання метафори [10, с. 35].

Найважливішою складовою теоретичного блоку моделі використання метафори та метонімії при навчанні студентів є система принципів, адекватного процесу їх функціонування. Найбільш важливими із них є наступні: загальні дидактичні принципи, які у свою чергу поділяються на принципи:

- наочності, доступності у навчанні, свідомої та активної участі студентів у процесі навчання, міцності знань студентів та оперативності їх знань, у зв'язку із теорії та практикою;

У змісті методу використання метафори та метонімії при навчанні студентів на заняттях із практики перекладу включені наступні аспекти: розвиваючий, виховний, навчальний та пізнавальний. Розвиваючий аспект у запропонованій моделі спрямований на розвиток методичного мислення, методичної спостережливості, уяви. Враховуючи інформацію, яка була зазначена вище, В. Черчилль мав багаті метафоричні та метонімічні вирази. Тому розвиток наданих навичок гарантований. Виховний аспект моделі передбачає оволодіння ціннісними орієнтирами сфери практики перекладу (пізнання, розвиток, творчість, відповідальність та ін.), А також постійний розвиток мотивації до навчальної діяльності у сфері практики перекладу [9, с. 23].

Навчальний аспект моделі передбачає засвоєння знань стосовно метафор та метонімії, як на лінгвістичному, психологічному та методичному феномені при навчанні студентів практиці перекладу, а також формування навичок та розвиток вміння використовувати метафору та метонімію при навчанні (вміння використовувати метафору та метонімію адекватно, стосовно ситуації спілкування, при роботі із лексичним, фонетичним та граматичним матеріалом; вміння надавати виховний вплив за допомогою метафори; вміння використовувати метафору та метонімію адекватно віковим, психологічним особливостям та лінгвістичним здібностям студентів; вміння використовувати метафору із метою вирішення пізнавальних завдань). Пізнавальний аспект спрямований на подальше розширення методичних та лінгвістичних навичок студентів.

Критеріями ефективності методики використання метафори при навчанні студентів практиці перекладу виступають наступні:

- критерій навчальної цінності метафори;
- критерій її виховної цінності;

- критерій розвиваючої цінності метафори;
- критерій її пізнавальну цінність.

Метою нашого дослідження є метафоричний та метонімічний аналіз промов В. Черчилля, включно із їх перекладом та аналізом відповідно. Тож представимо приклади вправ, які можуть бути використані студентами на заняттях із практики перекладу.

1) Join into two groups and read some speeches of Winston Churchill. Find out specific metaphors and metonymys and give them Ukrainian equivalents.

2) Join into two groups and read the Ukrainian translation of metaphors and metonymys. Find out specific metaphors and metonymy and compare them with their English equivalents.

3) Find out the examples of metaphors and metonymys of Ukrainian politicians and translate them into English (it will be a homework).

Варто зауважити, що важливим аспектом на заняттях із практики перекладу являється редагування. У такому випадку, корисним буде запропонувати обмінятися варіантами перекладу між студентами, щоб кожен мав змогу перевірити один одного. Також можна запропонувати презентацію перекладів студентів із використанням мультимедійних засобів, та подальше обговорення виконаних завдань.

Отже, можна зробити висновок, що запропонований метод навчання ідеально підходить для потреб сучасних студентів та викликів сьогодення. Розвиваються фактично усі навички студентів, надається змога максимальної віддачі студентів, що фактично означає індивідуалізацію процесу навчання та покращення навичок комунікації студентів у групі.

ВИСНОВКИ

У роботі проведено аналіз основних підходів до вивчення метафори та метонімії як провідних механізмів створення образності та виразності у політичному дискурсі на прикладі аналізу промов В. Черчилля. Для цієї мети була зроблена спроба об'єднати семантичний та когнітивний підходи, що у підсумку дозволило розглянути метафору й метонімію не просто як тропи, але і як концептуальні механізми, а також глибше розкрити процес метафоризації, зрозуміти природу залучених у даний процес елементів та виявити їх взаємодія.

Перекладознавчі проблеми метафори та метонімії теж розглядалися у світлі семантики й когнітивної лінгвістики, на основі аналізів перекладів були представлені можливі стратегії їх вирішення. Метафора у політичному дискурсі може виконувати такі функції, як передача емоційно-оцінної інформації, привернення уваги аудиторії до певних проблем, створення міфу, просування своєї точки зору, висвітлення чи затемнення ознак. У промовах В. Черчилля метафорична образність пов'язана із трьома основними концептами метафори (патерни) – «Людина», «Похід», «Світло». До особливостей вживання метафор В. Черчиллем можна віднести тенденцію використовувати розгорнуті метафори, в основі яких лежить регулярна концептуальна метафора, стерта метафора чи фразеологізм, інтертекстуальність.

Проблеми перекладу можуть бути пов'язані зі збереженням смислового навантаження, образності, емоційно-оцінної інформації, способу опису ситуації та висвітлення однакових елементів метафори та метонімії як основних стилістичних засобів, притаманних політичному дискурсу. Найчастіше використання тих чи інших трансформацій обумовлено такими проблемами, як багатозначність допоміжного суб'єкта та відмінності у комбінаториці. Найчастіше, передача образу оригіналу не викликає особливих проблем, проте у мові перекладу оригінальний спосіб може бути

інтерпретований суперечливо, якщо у контексті не зазначено, чи висвітлює той тих, чи інших ознак, які маються на увазі в оригінальній метафорі. Проблеми сполучуваності також є причиною різних трансформацій, нерідко викликаючи перестановку сем метафори, що не перешкоджає передачі образності оригінальної метафори.

Метонімія є дуже поширеним механізмом, який може бути використаний задля цілей досягнення риторичного ефекту. Промови В. Черчилля багаті на приклади метонімії, але далеко не всі із них виконують будь-яку риторичну функцію. Серед функцій, які метонімія може виконувати у політичному дискурсі, виділяють такі: вплив на уяву та створення асоціативних зв'язків, підкреслення певних характеристик предмета та знебарвлення інших, привернення уваги, допоміжна функція у метафоричному вираженні.

У промовах В. Черчилля виділяються основні групи патернів, які побудовані на характері відносин, що лежать в основі метонімії. Це можуть бути відносини частина-ціле, ознака-частина, тимчасово-просторова співвіднесеність та причинно-наслідковий зв'язок. При перекладі метонімії важливо оцінити риторичну значимість конкретної метонімії і, виходячи із цього, вибирати адекватну стратегію.

Проблеми перекладу тісно пов'язані із універсальністю метафори та метонімії для обох мов, регулярністю тих чи інших патернів, відмінностями у культурній чи мовній традиції вираження метафори та метонімії, стилістичної сполучуваністю. У цілому, аналіз підтверджує, що головним чином метафори та метонімії дозволяють спікеру представляти події у певному світлі залежно від ситуації.

Є цілий ряд повторюваних загальних моделей, яких В. Черчилль послідовно дотримується у своїх промовах. Виявлення таких моделей дозволяє виявити зв'язаність тропів та їх риторичне навантаження, що виявляється важливим аспектом при вирішенні проблем перекладу метафор та метонімії у політичному дискурсі.

Використання конвенціональних метафор та регулярних метонімії дозволяє досягти простоти та результативності, у той же час В. Черчиллю завжди вдається привнести деяку оригінальність, обіграти по-новому щось вже знайоме, завдяки нестандартній сполучуваності або несподіваного розвитку думки.

Я, Шишкін Максим Ігорович, своїм підписом засвідчую, що моя кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» «Актуалізація метафор і метонімії у промовах Вінстона Черчилля: перекладацький аспект» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. При написанні роботи я дотримувався принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр Академія, 2004. С. 43–45.
2. Берков В. Ф. Аргументація як мова: матеріали доповідей Міжнарод. наук. конф. Мінськ, 2001. 60 с.
3. Бігарі А. А. Емотивна аргументація у дискурсі сімейного спілкування. *Мовні і концептуальні картини світу*: збірник наукових праць Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка. Логос, 2000. 112 с.
4. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Харьков: Прогресс, 2009. 46 с.
5. Ващук Т. Н. Политический дискурс как объект лингвистического исследования. *Вісник Волинського державного університету*, 2008. 53 с.
6. Воробйова М. В. *Алюзивні засоби у текстах полемічного дискурсу як спосіб впливу на читача*. Запорізький національний університет, 2005. №10 (85). Т.1. С. 31–34.
7. Ивин А. А. Логика. Учебник для гуманитарных факультетов. Харьков: ФИАПРЕСС, 2002. 62 с.
8. Игнатенко Л. Ю. Повтор как одна из стратегий речевого воздействия. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна*. Харьков, 2008, № 649. С. 25–27.
9. Каліщук Д. М. лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу. *Філологічні трактати*. Суми: Сумський державний університет, 2006. №11 (95). Т. 1. С. 47–49.
10. Комиссаров В. Н., Рецкер Я. И., Тархов В. И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Харьков, Высшая школа: 2002. 29 с.
11. Медвідь О. М., Ізмайлова І. Г. Прагматичні інтерпретації текстів політичного дискурсу. *Вісник СумДУ. Серія “Філологія”*, № 1’ 2008, С. 27–29.

12. Прутник Е. Промови, що змінили світ. Харків: ФОЛІО, 2009, С. 124–128.
13. Черник М. В. Лексико-семантичні засоби вираження мистецьких реалій в англомовних художніх текстах. *Нова філологія: збірник наукових праць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. № 64. 229 с.
14. Шуменко О. А. Концепція денумеративного моделювання. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції “Концептологія в системі гуманітарних наук”*. Полтава: ПДПУ, ФОП Гаража М.Ф., 2009. С. 16–18.
15. Швачко С. О. Словотворчі тенденції квантитативних одиниць: лінгвокогнітивні аспекти. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. 41 с.
16. Шуменко О. А. Словотвірні особливості вторинних утворень. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*: Донецьк : ДонНУ, 2013. С. 21–24.
17. Шуменко О. А. Semantic evolution of quantitative words. URL: <http://gisap.eu/ru/user/reset/6569/1364494651/48e3d6d2a6696337cd7cb13326c24682>
18. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти: посібник. Вінниця: Нова книга, 2008. 38 с.
19. Швачко С. О. Онтологічне буття квантитативних іменників англомовного дискурсу, Суми: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 28 с.
20. Antonio L. Introduction. *The cognitive theory of metaphor and metonymy*. Cambridge, 2000. P. 38.
21. Black. M. *Models and metaphors: Studies in language and philosophy*. N.Y., 2003. P. 41–48.
22. Black. M. More about metaphor. *Metaphor and Thought*. – Cambridge, 2007. P. 80–87.
23. Charteris-Black J. *Politicians and Rhetoric. The Persuasive power of metaphor*. UK, 2011. P. 62–64.

24. Charterise-Black J. Speaking with forked tongue: A comparative study of metaphor and metonymy in English and Malay phraseology. *Metaphor and Symbol*. UK: Routledge, 2003. P. 73–78.
25. Chilton P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. UK: Routledge, 2004. P. 37–46.
26. Croft W. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. *Cognitive Linguistics*. 2003. P. 51–53.
27. Cuddon J. A. "Tenor and vehicle". In: *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Oxford, 2008. 42 p.
28. De Beaugrande R. *Factors in a theory of poetic translating*. Assen: Van Gorcum & Co. 2001. 19 p.
29. Dirven R. *Metonymy and metaphor: Different mental strategies of conceptualisation*. Cambridge. 2003. 32 p.
30. Fass D. *Processing Metonymy and Metaphor*. Greenwich: Ablex Publishing Corporation. Cambridge, 2007. 31 p.
31. Feyaerts K. *Refining the Inheritance Hypothesis*. New York, 2000. 58 p.
32. Fodor J. *Concepts: Where cognitive science went wrong*. New York, 2008. 63 p.
33. Frisson S., Pickering M. The processing of metonymy: Evidence from eye movement. *Journal of Experimental Psychology*. Cambridge, 2005. P. 55–60.
34. Grady J. *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes*. London, 2009. 30 p.
35. Gutt E. *Relevance theory: A guide to successful communication in translation*. New York, 2002. 37 p.
36. House J. Translation quality assessment: linguistic description versus social evaluation. Cambridge, 2003. P. 38–40.
37. Jackendoff R. *Languages of the mind*, Cambridge. 2002. P. 26–34.
38. Jackendoff R. *Languages of the mind*. London, 2005. P. 49–52.
39. Jakobson R., Halle M. *Fundamentals of language*. Cambridge: GruytervGmbH & Co, 2002. P. 39–45.

40. Kemei S., Wakao T. Metonymy: Reassessment, survey of accessibility, and its treatment in a machine translation system. *Memorandum*. 2006. P. 63–67.
41. Kövecses Z. *Metaphor in Culture, Universality and Variation*. Czech Republic, 2005. P. 74–98
42. Krings H. P. Translation problems and translation strategies. Czech Republic, 2006. P. 73–85.
43. Lakoff G. *The contemporary theory of metaphor*. New York, 2002. P. 35–38.
43. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. Cambridge, 2003. P. 44–45.
45. Lakoff G. *More Than Cool Reason*. London, 2007. P. 47–49.
46. Lakoff G. *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Portland, 2001. P. 52–54.
47. Larson M. *Meaning-based translation*. Lanham: University Press of America, 2009. P. 41–52.
48. Lowenberg I. *Identifying metaphors*. Foundations of language. Oslo, 2010. 82 p.
49. Mandelblit N. *The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory*. Translation and meaning, New York, 2005. 71 p.
50. McAlester G. *The source text in translation assessment*. Cambridge, 2004. 82 p.
51. Mio J. S. *Metaphor and politics*. Metaphor and Symbol. London, 2007. 43 p.
52. Newmark P. A. *Textbook of translation*. Cambridge, 2000. 29 p.
53. Nida E. *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. New York, 2000. 19 p.
54. Nord C. *Translating as purposeful activity: Functional approaches explained*. Oslo, 2007. P. 67–84.
55. Radden G., Kövecses Z. *Toward a theory of metonymy*. Czech Republic, 2007. P. 74–92.

56. Reddy M. J. The conduit metaphor – a case of frame conflict in our language about language. Oxford, 2009. P. 88–97.
57. Reiss K. Translation criticism – The potentials and limitations: Categories and criteria for translation quality. Oxford, 2001. P. 79–89.
58. Riemer N. When is metonymy no longer metonymy. Oxford, 2002. 72 p.
59. Salem al-Salem R. Translation of Metonymy. Cambridge, 2008. 25 p.
60. Samuel P., Frank D. Translating poetry and figurative language. New York, 2016. 32 p.
61. Seto K. On the cognitive triangle: The relation of metaphor, metonymy and synecdoche. Toronto 2006. 54 p.
62. Stern G. Meaning and change of meaning: With special reference to the English language. Oxford, 2005. 34 p.
63. Vermeer H. "Starting to unask what translatology is about". Washington D. C., 2008. P. 120–125.
64. Warren B. Referential metonymy. Washington D. C., 2016. P. 100–108.
65. Warren B. The role of links and qualia in modifier-head constructions. New York, 2003. P. 84–92.

PE3IOME

Nowadays, carefully developed classifications of stylistic means of tropes attract less and less attention of researchers, theories of metaphor and metonymy come to the fore, offering a new look at these concepts. The leading approaches in the study of metaphor and metonymy are semantic and cognitive. Each of them offers its advantages for analysis. In this master thesis, an attempt is made to combine both approaches. Of course, these theories are closely interrelated and complementary.

The cognitive approach seems broader and more general. It reveals differences in cultures and ways of conceptualizing reality, opens the principles of metaphor and metonymy in language in general and in political discourse in particular, allows to consider metaphor and metonymy as basic mechanisms for constructing tropes, as well as to talk about the features of individual linguistic personality. Such features were studied by using examples from Winston Churchill's speeches.

The semantic approach allows to penetrate deeper into the essence of the process of metaphorization and metonymization at the level of signs, it allows to observe how the elements of metaphor interact in a particular group of metaphors and other stylistic means. With regard to metonymy, the semantic approach offers the most optimal methods of analysis compared to the cognitive one, which remains closely related to intuition.

In political discourse, metaphor and metonymy can act as a powerful rhetorical tool, creating expressiveness and lightness imagery perception. Churchill's speeches are a field for the study of stylistic devices, and the use of new concepts allows us to identify features inherent in the oratory of Churchill.

It is believed that the denotation of certain tropes is determined by the goals and objectives of a particular thesis. Yes, one way or another, all this has its pros and cons. It is important not to lose sight of the fact that stylistic analysis should not proceed to the identification of tropes, but to the identification of their general

mechanism of action. In this regard, the relevance of the using theories developed within the framework of cognitive linguistics, namely the theory of conceptual metonymy and metaphor. It should be noted that currently cognitive linguistics as a whole is subject to criticism due to the lack of a single concept and research approaches, many provisions mixed with more developed classical semantic approaches, which does not reduce the specificity and effectiveness of certain theories that develop within cognitive meaning.

The topic of this work involves consideration of problems in the translation of stylistic means, which are based on metaphor or metonymy.

The combination of classical and cognitive approaches allows us to look at translation problems from a new point of view.

The translation classifications currently available are sometimes contradictory and rather conditional, as the researchers acknowledged. There are no common principles for translating metaphors and metonymy, but it is possible to identify certain translation strategies that may be useful under specific conditions.

The relevance of the work is that it uses both semantic and cognitive approaches to analyze metaphors and metonymies in Churchill's speeches and problems that may arise in translation.

The object of study in this work is based on stylistic devices based on metaphor and metonymy.

The subject of the research is the peculiarities of the using these stylistic means in Churchill's speeches and the problems of their translation.

The material of the study includes metaphors and metonymies from the speeches W. Churchill's speeches from 1838 to 1946.

The purpose of the work is to identify the features of the Churchill's oratory and consider the translation problems of stylistic devices from the cognitive linguistics and semantics standpoint, as well as to identify the main translation problems and strategies for solving them.

In accordance with the goal in the course of the study is expected to solve the following tasks:

- 1) comparison of semantic and cognitive approaches to the definition, selection and classification of metaphors and metonymies;
- 2) identify the peculiarities of metaphors and metonymies using in political discourse;
- 3) to conduct a cognitive-discursive analysis of tropes based on metaphor and metonymy in Churchill's speeches;
- 4) to allocate the basic strategies for the decision of the problems arising at translation of the specified stylistic means and strategies of their solving;
- 5) to systematize the obtained results.

In this master thesis, a number of methods are used in a complex combination: contrastive translation analysis, elements of contextual analysis, the method of continuous sampling, the method of dictionary definitions.

The master thesis analyzes the main approaches to metaphor and metonymy as leading mechanisms for creating imagery and expressiveness in political discourse. To this end, an attempt was made to combine semantic and cognitive approaches, which ultimately allowed considering metaphor and metonymy not just as tropes but also as conceptual mechanisms, as well as to reveal the process of metaphorization, understand the nature of elements involved in this process and identify their interaction.

Translation problems of metaphor and metonymy were also considered in the light of semantics and cognitive linguistics, and possible strategies for solving them were presented on the basis of translation analyzes. Metaphor in political discourse can perform such functions as conveying emotional and evaluative information, drawing the audience's attention to certain problems, creating a myth, promoting one's point of view, highlighting or obscuring the signs.

In Churchill's speeches, metaphorical imagery is associated with three main concepts of metaphor (pattern) - "Man", "Crusade", "Light". The peculiarities of Churchill's using of metaphors include the tendency to use extended metaphors,

which are based on a regular conceptual metaphor, an erased metaphor or phraseology, inter-textuality. Translation problems can be related to the preservation of semantic load, imagery, emotional and evaluative information, the way of describing the situation and highlighting the same elements of metaphor. Most often, the use of certain transformations is due to such problems as the ambiguity of the auxiliary subject and differences in combinatorics. In most cases, the transmission of the image of the original does not cause special problems, but in the target language the original method can be interpreted inconsistently, if the context does not indicate it highlights certain features that are implied in the original metaphor. Compatibility problems are also the cause of various transformations, often causing a permutation of this metaphor, which does not prevent the transfer of original metaphor imagery.

It is a well-known fact that metonymy and metaphor are generally different tropes, but the fact that it is not always clear what classification to give them; it is not criticized either. In metonymy, the explicit basis, or in other words the source, and the implicit basis, or in other words, the goal, are combined into a referential component, while in metaphor, the source is replaced by the goal. It follows that the explicit component in the metaphor rejects its reference and the conventional component, and in metonymy the conventional base remains in the same place, but the reference component is lost because it is part of the modifier of the implicit part. The role of the explicit part in the metaphor is to preserve the features, some of which express the purpose. And the sign, which is highlighted by the explicit component in metonymy, crossed with the goal. The metaphorical source only partially resonates with the purpose. The most important component of metaphorical interpretation is the choice of a certain feature, in which the interpreter draws a lot of knowledge about the source, which would be relevant to this context. The selected feature is separated from the source and used for the purpose, increasing the content and creating something completely new.

Metonymy is a very common mechanism that can be used to achieve a rhetorical effect. Churchill's speeches are rich in examples of metonymy, but not

all of them perform any rhetorical function. Among the functions that metonymy can perform in political discourse are the following: the influence on the imagination and the creation of associative connections, emphasizing certain characteristics of the subject and discolored others, attracting attention, auxiliary function in metaphorical expression. In Churchill's speeches, the main groups of patterns are distinguished, which are built on the relations underlying metonymy nature. These can be part-whole relations, sign-part, temporal-spatial correlation and causation.

During metonymy translation, it is important to assess the rhetorical significance of a particular metonymy and, based on this, to choose an adequate strategy. Problems of translation are closely related to the universality of metonymy for source and target languages, the regularity of certain patterns, differences in the cultural or linguistic tradition of metonymy expression, stylistic compatibility.

In general, the analysis confirms that mainly metaphors and metonymies allow the speaker to present events in a certain way. There are a number of recurring general patterns that Churchill has consistently followed in his speeches. Identifying such models allows us to identify the coherence of tropes and their rhetorical load, which is an important aspect in solving translation problems. The use of conventional metaphors and regular metonymies allows to achieve simplicity and efficiency, at the same time Churchill always manages to bring some singularity, to beat in a new way something already familiar, due to non-standard compatibility or unexpected development of thought.

Key words: metaphor, metonymy, patterns, explicit translation, political discourse, context saving in target language, translation problems, comparison of conceptual and semantic approaches.